

La ciutat de Barcelona en el govern de Catalunya, 1563-1602

Miquel Pérez Latre*

La present ponència pretén de mostrar la capitalitat de Barcelona des de dues perspectives: la presència a la ciutat de la seu de les institucions d'àmbit general català i la presència de Barcelona i dels seus habitants a les institucions de l'àmbit territorial català; una densa presència que contrasta agudament «amb l'espectacular desgast en poder polític i en influència que experimentaven les ciutats per tot Europa a partir del segle xv».¹

Al segle xvi, Barcelona era beneficiària d'una llarga herència immaterial de solvència econòmica, prestigi i exercici del poder.² Entre les manifestacions d'aquest relleu, n'hi havia d'eminentment pràctiques: Barcelona era consultada sovint per moltes universitats o comunitats locals catalanes a l'hora d'encarar i resoldre les qüestions de govern i actuava sovint com a mitjancera dels interessos i els conflictes entre altres viles i ciutats, no només catalanes, sinó de tota la Corona d'Aragó. La segona meitat del Cinccents és un temps rellevant en el procés de construcció d'un patriotisme barceloní ben incardinat en el projecte nacional català.³

El paper dels historiadors en la forja d'aquesta identitat –una més en un marc d'identitats múltiples i lleialtats compartides– fou molt rellevant, amb obres com les de Pere Joan Comes (*Libre de algunes coses asanyalades*, 1583) i Dionís Jeroni Jorba (*Descripción de las excelencias de la muy insigne ciudad de Barcelona*, 1589), farcides d'argumentacions històriques, religioses i cíviques. Foren també uns anys d'intensa renovació historiogràfica a nivell català, especialment pel que fa al relat sobre els orígens medievals, en el curs de la qual s'aconseguí la unificació narrativa i ideològica, en un únic episodi, de tres elements identitaris bàsics: la reconquesta per mans pròpies, la independència política i l'existència d'unes primeres lleis anteriors a l'elecció de monarca.

En aquest marc conceptual de reforçament patriòtic davant d'uns monarques amb interessos cada dia més aliens es desenvoluparen diversos signes de capitalitat, a través del poder sobre un “hinterland” productiu i comercial.⁴

* Arxiu Nacional de Catalunya.

1. James S. AMELANG, “*Gent de la Ribera*” i altres assaigs sobre la Barcelona moderna, Vic, Eumo, pàg. 123-126.

2. Xavier TORRES i SANS, «La durabilitat d'una capital política: Barcelona, 1479-1714», *Barcelona Quaderns d'Història*, 18 (2012), pàg. 170.

3. Antoni SIMON TARRÉS, «La identitat de Barcelona i dels barcelonins a l'època moderna», *Manuscrits*, 19 (2001), pàg. 137-153.

4. La relació de Barcelona amb el seu entorn a la segona meitat del Cinccents «no era pas un domini territorial estricte ni tampoc una reedició de l'antic carreratge medieval, sinó un intercanvi desigual de fluxos econòmics de contorns i geografies prou imprevisibles» (TORRES, «La durabilitat...», pàg. 166).

Els signes de la capitalitat catalana

Entre els signes de capitalitat de la ciutat, un de simbòlicament excepcional era l'obligació del nou monarca de jurar les Constitucions a Barcelona, combinat amb la magnificència de les entrades reials a la ciutat;⁵ una obligació extensiva als virreis, molts dels quals realitzaven el primer jurament constitucional abans d'arribar a Barcelona, però després eren obligats a repetir-lo a la capital.⁶ Felip II de Castella havia fet una primera estada a la capital catalana, tot acompanyant el seu pare, a la darrerria de 1542, quan fou jurat pels catalans com a príncep hereu. Després, hi tornà per a estades breus l'octubre de 1548 i el juliol de 1551, poc temps després i poc abans, respectivament, de presidir les Corts. A començament de 1564 hi féu la seva més llarga estada per a atendre al tancament de la Cort general i jurar les constitucions com a rei; ocasió en què els estaments posaren totes les traves al jurament per procuració del príncep Carles com a hereu i s'embrancharen en un debat constitucional molt significatiu sobre si aquest reconeixement es podia oferir o no a un príncep absent. La manca d'entesa entre el rei i la terra, posada en relleu per la tensió d'aquells mesos, amb una incomunicació creixent entre els contendents, es va anar accentuant durant la resta del regnat.

Més enllà de les entrades i estades reials, Barcelona es volia adornar festivament com a capital. La ciutat acollí grans festes relacionades amb els principals esdeveniments vitals de la família del monarca, amb celebracions de victòries militars o amb l'arribada a la ciutat de personatges il·lustres.⁷ Les festes de celebració del naixement de l'infant Ferran el 1572, per exemple, portaren la Diputació del General a un dispendi de 115 ll. en la fabricació per un apotecari de fins a 9.600 coets, a parts iguals tronadors i voladors, que foren curiosament distribuïts amb criteris de rang i representativitat estamental. A més de la pólvora, les festes barcelonines d'aquells dies incorporaren l'actuació al llarg de tres dies pels carrers de Barcelona de vint cobles formades per gairebé un centenar de joglars, així com la celebració d'una justa que enfrontà les quadrilles encapçalades per Guerau d'Alentorn i Francesc Desbosc de Santvicenç.⁸ Res, però, comparat amb les 26.000 ll. –encara que la quantitat incloïa la despesa per obres d'embelliment del Portal de Sant Antoni– que la ciutat de Barcelona reconegué haver gastat en alimàries amb ocasió de la visita del seu comte, Felip I, el 1585: una comissió específica de la ciutat organitzà les celebracions, amb un brillant «sarao de dames» a Llotja com a element central de la festa, ornat amb «molta música y collatió fins en doscentas bassinas», durant el qual es féu que ragés vi blanc d'un gran sortidor.⁹

5. SERRA, «Poder polític...», pàg. 32-33.

6. JORDI BUYREU JUAN, *Institucions i conflictes a la Catalunya moderna. Entre el greuge i la pragmàtica (1542-1564)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2005, pàg. 176-183.

7. A tall d'exemple, vegeu PERE MOLAS RIBALTA, «Com es rebia un "Grande" a Barcelona», *Pedralbes*, 23 (2003), pàg. 375-393.

8. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), Generalitat, *Deliberacions*, 139, f. 782 i 822.

9. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 149, f. 152r i 153v. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1B-II, *Registre de deliberacions*, 94, f. 45 i 152v.

La implicació d'una Barcelona capital en els grans fets de la Monarquia, però, anava més enllà. La fi tràgica d'aquell mateix infant Carles va ser motiu d'un gran interès a la ciutat. Incomprendiblement, la carta en què el rei comunicà la detenció del seu fill, feta efectiva a mitjan gener de 1568, no arribà a Barcelona fins gairebé tres setmanes més tard; no cal dir que causà una forta impressió –amb convocatòria immediata i independent del Braç Militar– i grans debats que ens són força desconeguts, amb l'ombra mítica del príncep Carles de Viana planant en el subconscient polític de les institucions catalanes. El cronista Cabrera de Córdoba afirma que l'estiu de 1568 el monarca demanà a Barcelona una còpia del procés que Joan II havia fet instruir contra el seu fill.¹⁰ El Consell de Cent fou convocat d'immediat i decidí d'enviar una ambaixada a la cort per manifestar «lo gran dolor y pesar que a tots sos vassalls en aquesta ciutat sua ha causat» i com «aquesta sua ciutat estiga indeterminada y no sàpia per al present lo que deu y ha de fer».¹¹ Encara setmanes més tard, Barcelona suspengué oficialment els balls i màscares de Carnestoltes «per causa del que se ha seguit entre Sa Magestat y son fill don Carles».¹² En canvi, la notícia de la mort del príncep, arribada a Barcelona a començament d'agost, no va merèixer ni tan sols la convocatòria del Consell de Cent.¹³

La ciutat reaccionava també davant grans fets de la política europea que podien reportar conseqüències importants a la frontera pirinenca: el 1593, el Consell de Cent convocà els ciutadans a una processó «per la electió faedora del rey de França» i el bisbe de Barcelona els convidà a pregar per una sana elecció.¹⁴

Barcelona era també la seu indiscutible de les institucions del rei i de la terra a Catalunya. Era la seu política de la Reial Audiència, articulada precisament durant la segona meitat del XVI com el gran braç polític del monarca a Catalunya, de la mà d'una Lloctinència habitualment descol·locada, amb l'auxili de la Capitania General i del Sant Ofici a l'hora d'exercir la violència i el control ideològic, tal i com denunciava una ambaixada de la Diputació el 1565, «perquè los dits no són obligats ha servir Constitutions ny privilegis». El caràcter de capital es manifestava en la munió d'advocats i síndics representants de les universitats defensant llurs interessos locals a Barcelona, preferentment davant aquestes institucions del rei, i especialment síndics davant la Lloctinència per a obtenir privilegis i mercès, des de llicències de treta a privilegis locals.

La presència a la ciutat de les institucions reials, però, no fou, ni de bon tros, tan aparent com la de la Diputació, lloada pels ambaixadors. El vell Palau Reial Major havia estat abandonat pels monarques i s'hi encabien el Sant Ofici de la Inquisició, d'ençà del 1487, i les escrivanies de l'Audiència, des del 1542. El 1562, la Diputació del General protestava perquè el virrei i l'Audiència Reial es neguessin a residir en el nou Palau del Lloctinent finançat pel General com a resultat de l'encàrrec fet per la Cort general de 1547. En efecte, a la seva arribada a Barcelona el 1558, tot just mesos després de l'acabament de les obres del

10. Citat per Manuel FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Felipe II y su tiempo*, Madrid, Espasa, 1998, pàg. 422.

11. AHCB, 1B-II, 77, f. 31; 1B-VI, *Lletres Closes*, 58, f. 68v.

12. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994, vol. II, pàg. 205 i 207.

13. AHCB, 1B-II, 77, f. 78.

14. AHCB, 1B-IV, *Registre d'ordinacions*, 22, f. 118. ADB (Arxiu Diocesà de Barcelona), *Registra Communium*, 69, f. 138.

nou Palau del Lloctinent, García de Toledo anà directament a l'anomenada Casa de l'Infant, propietat dels ducs de Cardona i de Sogorb, situada entre els carrers Ample i dels Còdols, i rebutjà l'habitació al nou palau «com dita casa o posento [la part reservada al virrei] sie per ara molt xica e incòmoda per star-hi jo y ma muller, y fills y criats». El seu successor, Diego Hurtado de Mendoza, visqué al Palau nou entre agost del 1564 i febrer de 1565, data en la qual «mudà al carrer Ample, en la casa del bisbe Cardona, òlim bisbe de Barcelona».¹⁵ És possible que la negativa dels lloctinents a residir-hi fos motivada pel significat polític de dependència envers el General, indesitjat i remarcat per l'omnipresència de l'escut caironat de Sant Jordi, símbol de la Diputació.¹⁶

El nou paper de l'Audiència es pot valorar simbòlicament si prenem l'espai físic de la catedral de Barcelona com una figuració de la jerarquia de les institucions catalanes. Tradicionalment, tal i com explica a les seves memòries el cavaller Frederic Despalau, a les grans celebracions els diputats i els consellers se situaven a banda i banda de l'altar major, però a la mort de Felip II, la tardor de 1598, el consistori de la Diputació comunicà que no assistiria a la capella ardent atès que havia estat desplaçat de la presidència després que el virrei es fes acompanyar, contra el costum, dels membres del Reial Consell «perquè tots fan un cos».¹⁷ Altres conflictes menors en la mateixa línia ja s'havien suscitat molt abans: la negativa dels diputats a assistir a les exèquies de la reina Joana el 1555, descontents amb el lloc que els era assignat pel lloctinent, o a l'entrada del nou virrei Hernando de Toledo a Barcelona el 1571, per la posició de proximitat al nou lloctinent dins el seguici entre els verguers de la Reial Audiència i els porters de la Diputació del General.¹⁸ I és que fou durant el regnat de Felip II quan la Reial Audiència, formalitzada el 1493, arribà a la majoria d'edat com a autèntic nucli dur de l'administració reial al país en el seu doble vessant de tribunal de justícia suprem i de consell de govern polític del lloctinent. Els consellers de Barcelona no dubtaren a escenificar l'oposició a aquest fort paper consultiu dels magistrats, que interferia llur comunicació directa amb el representant del rei al país: l'estiu del 1588, per exemple, quan els consellers anaren en ambaixada davant del virrei i «trobaren a sa mà dreta certs doctors del Reial Consell, se li posaren a la mà dreta davant dits doctors, y jatsie que lo virrey los digué passassen a l'altre mà, no u feren».¹⁹

La creació d'una sala especialitzada en matèria criminal a la Cort general de 1563-1564 va produir la cristallització d'un nucli dur de magistrats que es convertirien en els veritables protagonistes (no sempre edificants) de la governació reial a Catalunya. Davant les in comptables protestes de la terra, a les Corts de 1585 el monarca emprà el subterfugi de reconvertir el Consell Criminal en una tercera Sala de caràcter mixt, civil i criminal. Segons els representants de Barcelona, en realitat, «lo fortificà més y li donà més auctoritat que abans tenia».²⁰

15. *Dietaris de la Generalitat...*, vol. II, pàg. 80-81 i 163.

16. Són d'aquest parer Manuel GUÀRDIA i Albert GARCIA ESPUCHE, «Estructura urbana. La transformació callada: 1516-1714», dins SOBREQÜÉS, *Història de Barcelona...*, vol. 4, 1992, pàg. 82-83.

17. Antoni SIMON TARRÉS, *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-cents*, Barcelona, Curial, 1991, pàg. 159.

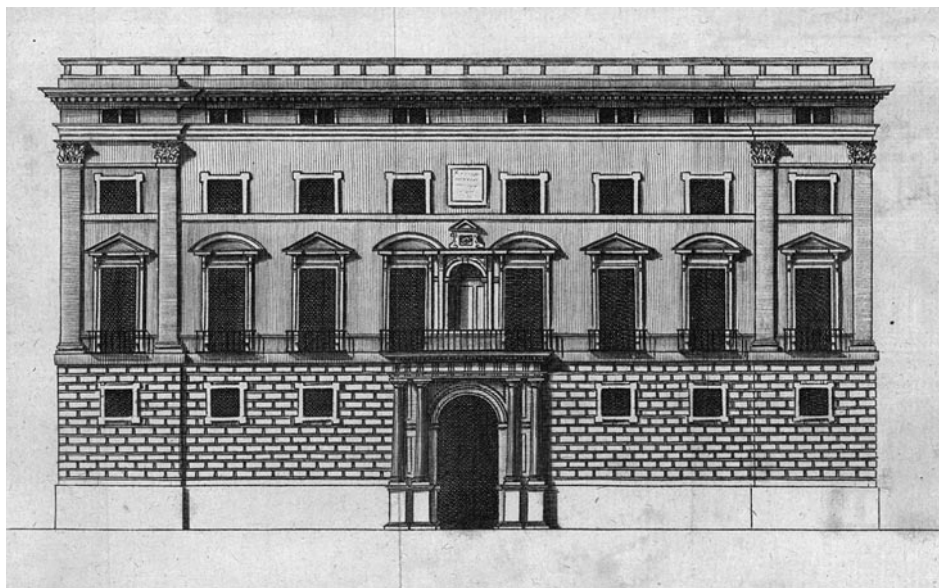
18. *Dietaris de la Generalitat...*, vol. II, pàg. 57-58 i 343-345.

19. *Rúbriques de Bruniquer*, Barcelona, Henrich, 1912-1916, vol. I, pàg. 200.

20. *AHCB*, 1B-VI, 64, n. i.

En el pol oposat a les institucions del rei, la Diputació del General, com a gran institució d'àmbit nacional, era ben present a la capital del país, en una etapa de fort creixement dels ingressos fiscals i, per tant, de la mateixa institució. Entre 1573 i 1585 visqué probablement l'etapa d'expansió més important en un segle: a Barcelona, el nombre d'oficials de la institució perceptors de salaris passà de 68 a 110. Com a institució expansiva competia simbòlicament cada vegada amb més força amb el Consell de Cent, perquè, si Barcelona era pàtria comuna de tots els catalans, la Diputació representava el Principat.

La institució s'identificava amb la Casa de la Diputació, veritable centre neuràlgic de l'activitat dels seus primers oficials i lloc de celebració de les reunions cada vegada més freqüents dels tres estaments en Junta de Braços. Es tractava d'un espai notablement ampliat durant el darrer terç del segle XVI, amb l'afegit de la façana de la plaça de Sant Jaume, motiu d'una encesa polèmica amb la Monarquia, que acusà la institució de voluntat d'encastellar-se, tal i com havia fet materialment en alguns moments dels conflictes de 1587-1592. Quan el 1603 l'almoier i conseller del rei de França Barthélemy Joly visità Barcelona, deixà escrit que la Casa de la Diputació era, amb diferència, l'edifici civil més majestuós de la ciutat;²¹ en particular, la Sala Nova, just el lloc on s'aplegaven els Braços catalans, decorada amb els retrats de Carlemany, Lluís el Pietós i els comtes de Barcelona, encarregats al pintor italià Filippo Ariosto.²²

La façana de la Casa de la Diputació es mantingué com l'exemplar més notable de l'arquitectura moderna a Barcelona fins a final del segle XVIII (làmina del volum 14 del *Viage de España* d'Antonio Ponz, 1788).

21. Francesc MIQUEL, *Viatge a Catalunya d'un conseller del rei de França l'any 1603*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1967, pàg. 36.

22. Rodolfo GALDEANO, «La Galeria de retrats dels comtes-reis: una lectura historiogràfica», *L'Avenç*, 355 (2010), pàg. 30-39.

Per atendre a les necessitats de l'activitat recaptadora i de la funció representativa, la Diputació del General administrava a Barcelona un bon grapat d'immo- bles, la majoria dels quals eren al voltant de la Casa de la Diputació i sovint procedien de l'execució de deutors. La recaptació pròpiament dita, però, s'exercia a les Cases dels Drets del General i de la Bolla de Plom i Segell de Cera –aquesta, situada entre els edificis de la Llotja i la Duana–, més properes al mar, a les quals es feren petites reformes adreçades a millorar-ne l'adequació funcional, com ara la construcció de dues grues de fusta per a les finestres de la Casa de la Bolla entre 1572 i 1579.²³

Evidentment, les portes de la ciutat eren un punt essencial per al control fiscal, de manera que la Diputació del General invertí a finals del *xvi* en l'adquisició i el condicionament d'alguns edificis –com més a prop de les entrades a la ciutat, millor– on allotjar els oficials encarregats del control. Es van fer petites intervencions a les cases del Portal de l'Àngel el 1576 i del Portal Nou el 1578. La institució destinà 1.800 ll. a la compra i condicionament de les cases, fins aleshores llogades, on residia el guarda del Portal de Sant Antoni (1570-1584) i n'esmerçà 2.900 més en les del Portal de Sant Daniel (1572-1583), l'ofici de portaler del qual es creà el 1572 amb l'obligació que «contínuament stigue y habite, menja y dorme, e faça sa contínua habitació, nit y dia [...] com fan los altres portalers». Al Portal de Mar, en canvi, la Diputació no comptava més que amb una barraca de fusta que el 1581 necessitava ser «alçada i adobada».²⁴

Barcelona esdevenia també capital amb l'envigorida celebració anual de la festa de Sant Jordi a la Casa de la Diputació del General. La missa, amb el sermó del sant –que, com el del rei en Jaume, instituït pel govern barceloní, oferia una barreja de predicació religiosa i missatge polític– era el gran moment del cerimonial i aplegava totes les autoritats del Principat: el mateix Carles I hi assistí el 1533 i rebé dels consistorials la tradicional toia.²⁵ Des del 1561 començà a penjar-se una gran vela de tela o “lonàs” amb una gran creu vermella al mig, amb la qual s'empal·liava el pati, escenari central de la celebració, juntament amb la capella del sant.²⁶ Amb la música cada any més present, des del 1573, quatre grans banderes i altres quaranta-vuit de més petites, «ab sos escuts del General», guarnien també els dies de la festa les cantonades i els merlets de les Cases del General i de la Bolla. Des del 1577, amb l'adquisició de vuit grans salomons de llautó lionesos i multitud de llanternes de paper i teieres, la nit de la festa del sant s'il·luminaven tots els passadissos de la Casa que conduïen a la capella.

A final de segle es produí la consolidació de Barcelona com a seu definitiva de la Cort General, en renunciar els Àustria, per motius estratègics, a la celebració simultània de Corts dels tres regnes peninsulars de la Corona d'Aragó, normalment a la vila aragonesa de Montsó. La institució va viure durant la segona meitat del segle –en realitat, des de l'arribada dels Trastàmara– el con-

23. Maria Antònia PERELLÓ, *L'arquitectura civil del segle *xviii* a Barcelona*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, pàg. 330-331.

24. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 147, f. 30v.

25. Àngel CASALS, *L'emperador i els catalans: Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*, Granollers, Editorial Granollers, 2000, pàg. 245.

26. *Dietaris de la Generalitat...*, vol. III, pàg. 87 i 108.

trast punyent entre la voluntat generalitzada al país d'allargar la presència física del rei propi (encara notable en temps de l'emperador), com a peça clau del sistema polític i font de mercès i privilegis, i la intenció del monarca, delerós d'abandonar el Principat quan abans millor, com a senyor de mig món carregat d'altíssimes responsabilitats. Aquesta tensió ja s'escenifica el 1563-1564 amb el trasllat de la Cort general de Montsó a Barcelona, amb amenaces, només evitades a darrera hora, de marxar sense cloure-la, amb la fixació d'una data màxima per a la cloenda i amb l'assistència del rei al solemne soli amb vestit de viatge i botes de muntar. El 1599, la Cort general se celebrà en un temps record: la pretensió era de reconciliar el nou monarca amb el país a base d'una pluja de mercès, però les presses provocaren insatisfacció perquè mostraven la superficialitat de la relació entre rei i país.

A la Catalunya del Cinccents, sovint sobre un mateix espai, el de la capital del país, la Diputació del General i el govern barceloní competien per la jurisdicció i la fiscalitat. El 1566, en plena etapa expansiva, en el marc dels preparatius per a la festa de Sant Jordi, el consistori de la Diputació acordà que, a partir d'aquell any, es pagaria la notable xifra de 25 ll. a cada porter a fi que es fessin fer cotes de xamallot o de tafetà doble de color morat. Entre altres motius es justificava la despesa «attenent y considerant que los magnífichs consellers de la present ciutat de Barcelona han vestits los seus verguers per lo stiu de cotas de xamallot vermell».²⁷ Complexes relacions de gelosia i de col·laboració, també física, als portals, lloc principal de recaptació per a uns i altres. El setembre de 1573, per exemple, la Diputació demanava als consellers de Barcelona que, en absència de representants de la Generalitat, fossin els portalers de la Ciutat els qui reconeguessin i retinguessin els correus que sortissin de Barcelona «fins a tant que conste ésser despedits conforme capítols de Cort» i avisessin immediatament els oficials del General.²⁸ L'exercici de la fiscalitat en un mateix espai, és clar, podia derivar i derivava en qualsevol moment en enfrontaments, sobretot perquè la implantació de nous impostos comportava sovint el desballestament dels existents.²⁹

De fet, els principals contenciosos de la Diputació en matèria jurisdiccional-fiscal se suscitaren amb la capital del Principat, com a principal hisenda municipal del país. El 1596 eren públics i notoris: la Diputació es queixava amargament del govern municipal, que considerava interessat a «perseguir lo consistori de la Deputació y lo General, que cada die procura ocupar-li los drets, autoritat y jurisdicció». Mentrestant, el Consell de Cent deliberava que es «procur entendre per algunes vies les instructions que lo senyor diputat militar y hoidors han embiades contra la ciutat consellers y persones de Consell, per a representar a sa magestat, y après de haver-ne entès alguna cosa del que passa, se embie ab embaxada als senyors diputats per a que sien servits fer-nos entendre les quexes han embiades contra la ciutat ab les instructions que per Barcelona se van publicant».³⁰

27. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 135, f. 358v.

28. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 141, f. 448v.

29. A tall d'exemple vegeu els conflictes jurisdiccional en matèria de control i fiscalització de la creixent draperia catalana suscitats entre Diputació, universitats i confraries a primeries del xvi, posats en relleu per Eva SERRA, «La Diputació del General i l'exercici de la draperia (primera meitat del segle xvi)», dins Lluís VIRÓS (cur.), *Organització del treball preindustrial: confraries i oficis*, Barcelona, Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, esp. pàg. 123-127.

30. AHCB, 1B-II, 105, f. 61v.

L'origen del conflicte calia trobar-lo en la imposició per la Ciutat dels que la Diputació considerava “nous vectigals” sobre draps, sedes i altres mercaderies, imposicions que eren defensades amb fervor pels consellers del moment «y ab ells danyan tant al General que los drets del General se disminueixen en notable quantitat».³¹ Durant la Cort del 1585, Barcelona havia posat obertament en qüestió el capítol 64 del nou redreç, que havia decretat un augment de la fiscalitat sobre l'entrada al país de roba d'abillament, reclamant que es deixés a mans de les universitats «ordenar sobre assò».³²

Barcelona a les institucions de la terra

Hem analitzat fins ara com s'emplaçaven les institucions del rei i de la terra a Barcelona. Ara veurem de quina manera era present Barcelona a les institucions catalanes d'àmbit nacional. Comencem per la Diputació del General.

Sota diverses fórmules, foren els consistoris de la Diputació, d'acord amb llurs interessos –sovint, amb contraprestacions poc edificants– els encarregats d'insacular els candidats als oficis de la institució, periòdicament i a mesura que s'anaven produint vacants. De fet, es tractava d'un dels elements més preuats de l'ofici, perquè atorgava una funció clau en la promoció social de xarxes d'interessos, llinatges i partits. A la Cort de 1585, Cervera fracassà en la proposta que, en endavant, els consells de les universitats designessin els representants del territori a les bosses de la Diputació per l'estament reial.³³ A la pràctica, els consells municipals i capítols d'esglésies catedrals es limitaven a enviar relacions de possibles candidats a les bosses, i els consistorials en feien un cas molt relatiu en el moment de la insaculació.³⁴

Els consellers barcelonins, conscients de la importància d'aquesta representació, qualificaven a final de segle els consistorials de la Diputació com a «protectors generals de aquesta província».³⁵ Era durant la Cort general que els representants de la capital havien de vetllar per l'ampliació dels seus candidats dins les bosses d'oficis, de les quals en serien extrets en el moment oportú. I l'actitud de la capital a les tres Corts del període (1563-1564, 1585 i 1599) es va traduir en dos grans eixos d'actuació: blocar l'ampliació representativa d'altres viles i ciutats i, si és que esdevenia impossible d'aturar, admetre-la en tot cas condicionada a una major representativitat social dins les bosses ja reservades als barcelonins.³⁶

31. ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 812, f. 157.

32. AHCB, 1B-X, *Lletres Comunes Originals*, 49, f. 99-101.

33. AHCC (Arxiu Històric Comarcal de Cervera), *Memorials i instruccions de missatgeries*, s. f.

34. Sobre la relació entre bosses municipals i bosses de la Diputació, vegeu les reflexions d'Eva SERRA, «Introducció», dins *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del Braç Reial*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2001, pàg. XXI-XXII.

35. AHCB, 1B-II, 106, f. 149v.

36. Eva SERRA, «Ciutats i viles a corts catalanes (1563-1632): entorn de la força municipal parlamentària», dins *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, pàg. 873-900, ha fet també un repàs exhaustiu a aquestes demandes d'entrada de noves ciutats i viles a Corts entre 1563 i 1632, en un intent de traduir l'ascens socio-econòmic i demogràfic de determinades poblacions en una millor representació política.

Però abans de parlar de qui hi anava en concret, calia aclarir quins consells municipals hi serien representats i per quants representants. En aquest sentit, la Cort general de 1563 fou objecte d'una veritable allau de peticions de ciutats i viles per disposar de llocs propis a les bosses d'oficis del Braç Reial a la Diputació. Tàrrrega i Vilafranca del Penedès, com a capitals de diputació local sense representació fins aleshores, obriren el joc en lliurar una petició conjunta per disposar d'un lloc de diputat i un altre d'oïdor cadascuna. Al dia següent, altres poblacions que ja tenien representació –Vic, Balaguer, Manresa, Puigcerdà i Cervera– demanaven d'ampliar el nombre de llocs. En tots els casos, l'argument era calcat: «qui sent lo dany [de la fiscalitat], dega sentir lo profit y honra».³⁷ La negociació a múltiples bandes fou prou complexa: llocs com Torroella de Montgrí exigien que, si es feien concessions a poblacions fins aleshores no representades, caldria augmentar la de les ja presents. Setmanes després, el volum de peticions era tan gran que el Braç Reial acordà la creació d'una comissió d'estudi sobre la composició de les bosses formada per síndics de les principals viles i ciutats del país –Barcelona, Perpinyà, Girona, Lleida i Tortosa–, amb la voluntat evident d'entrebancar qualsevol procés d'ampliació. La posició de Barcelona era molt clara en els debats epistolars entre els síndics i la Vintiquatrena: «serie créixer lo nombre dels qui concorren, y seria molt dany y preuy dels ciutadans de Barcelona». L'estratègia, per tant, era evident: «treballarem en ques passe dit capítol que vostres mercès nos tenen tramès, sens créixer dit nombre».³⁸ En efecte, als dos mesos de bloqueig, farts, els síndics de Cervera posaren al si del Braç Reial dissentiment general sobre la qüestió, de la qual de fet mai es féu judici.

Aquest combat de jerarquies i forces tornà a surar durant la Cort general de 1585. Les instruccions dels síndics de Cervera per demanar quatre llocs de diputats i quatre d'oïdor plantejaven un model homogeni per a totes les vegueries del país a fi d'acabar amb les disputes de prelació, però sobretot disparaven contra Barcelona pel seu afany immobiliària –«assenyaladament los síndics de Barcelona, que altres voltes y han contradit»– i ordenaven de fustigar la capital a base d'interposar dissentiments selectius contra totes les seves propostes, «per lo quant és just y raonable que totes les vegueries de Cathalunya y haie persones ensaculades per lo bras real».³⁹ En aquella Cort, a més, les peticions de representació s'estengueren a d'altres cossos, com ara els cònsols de Llotja barcelonins o el Col·legi de notaris de la capital, els quals demanaren tres llocs estables a les bosses d'oïdor, fet que provocà una allau de peticions d'artistes i menestrals, tal i com escrivien els consellers a llurs síndics a Montsó: «com naturalment los apetits y condicions de les persones sien de manera que ningú se contenta de veure altri ab alguna felicitat que no desitg y copdítie obtenir altre semblant». Fruit de la pressió dins i fora del Consell de Cent, els representants de Barcelona a la Cort general demanaren tres llocs pels notaris i cinc més per a altres artistes –notaris reials, apotecaris, cirurgians, candelers i daguers– i enca-

37. No cal dir que els síndics d'aquestes poblacions, esumant que ells podien ser els beneficiats directes d'aquells llocs, posaren tota la carn a la graella (AHCB, 1B-XVI, *Corts*, 71, f. 56 i 57v-58).

38. AHCB, 1B-X, 45, f. 5.

39. AHCC, *Memorials i instruccions de missatgeries*, s. f.

ra altres cinc per als menestrals de qualsevol ofici que prèviament fossin insculats a les bosses de consellers de la ciutat.⁴⁰ Tanmateix, la petició, en la qual els síndics no degueren de posar gaire interès, restà desatesa.

Il·lustració de portada del manuscrit original del *Libre de algunes coses asanyalades* de Pere Joan Comes, 1583. AHCB, ms. 1G-64.

40. AHCB, 1B-VI, 64, f. 108.

La Cort general de 1599 visqué ben aviat el reviscolament de la demanda de revisió dels llocs a les bosses: l'ampliació de les bosses per als representants de la nova seu de Solsona (1594) al Braç Eclesiàstic, serví per estirar del fil, amb demandes de Tàrrrega, Vilafranca del Penedès, Argelers, el Voló o Berga.⁴¹ Barcelona, en aquella ocasió, treballà a favor d'una millora de la representativitat social, destinant sis llocs de diputat de les bosses de la Ciutat a candidats mercaders. Naturalment, la resta de viles i ciutats, particularment les petites, plantejaren com a contrapartida l'augment de representació a les bosses, demanda que portà novament al bloqueig. Arribats al final del segle, les bosses marcaven ja evidents desigualtats: una Perpinyà greument afectada per la crisi disposava de quaranta-tres llocs a les bosses, mentre que l'emergent Vic dos, «gran inequalitat y injustícia» segons els síndics d'aquesta població, que consideraven que era «la vuitena part del que li competeix».⁴² Enmig d'aquest debat, Barcelona pressionà per guanyar també pes en les extraccions de diputats i oïdors reials, a base d'esberlar d'alguna manera la legislació que establia que només podien ésser extrets candidats de la capital en un de cada tres triennis. Tal i com ja havien demanat durant la Cort general de 1533,⁴³ els síndics de Barcelona demanaren de poder concórrer a totes les extraccions, «cada trienni y se tinga egualtat en lo concórrer com és just».⁴⁴ Tot i les intenses negociacions i les ofertes de major representació, les dues propostes barcelonines foren rebutjades per la tenaç oposició dels delegats de Tortosa, Perpinyà i Lleida.

Més enllà del Braç Reial o popular, Barcelona, com a veritable matriu de fusió dels diferents corrents socials que convergien al si de l'estament militar, de dalt a baix, fou també central en la representativitat dins aquest altre Braç: si bé ocupava poc menys d'un terç dels llocs de candidats a les bosses (a Barcelona comptava exactament amb un 30,4% dels candidats a l'ofici d'oïdor i amb un 30,9% dels de diputat), a la pràctica s'establí la norma que cada trienni es faria extracció alternativa de candidats de les bosses de Barcelona i de fora de Barcelona, fet que assegurà a la ciutat el 50% de les extraccions. Cal insistir en el fet que aquest important paper dels militars domiciliats a la capital anava de la mà de l'evolució general de l'estament, en particular d'aquell gruix central en confluència format per cavallers, donzells i ciutadans honrats. En compensació, la Diputació va fer un esforç per evitar que el progressiu establiment de barons i cavallers a Barcelona comportés una adulteració encara més radical de la seva representativitat, exigint als insaculats a les bosses de fora de Barcelona que efectivament residissin als llocs als quals hipotèticament havien de representar; i cal tenir en compte que també les capitals de vegueria s'enfrontaven als territoris respectius per monopolitzar les bosses.⁴⁵

41. ACA, Generalitat, 1099, f. 217. AHCB, 1B-XVI, 77, f. 252.

42. ACA, Generalitat, 1099, f. 387. AHCB, 1B-XVI, 77, f. 339-340 i 343-345.

43. CASALS, *L'emperador i els catalans...*, pàg. 264-265.

44. AHCB, 1B-II, 108, f. 268v i 298.

45. El capítol 32 de la Cort de 1533 havia establert per als candidats de l'estament reial que aquells insaculats que transferissin el seu domicili podrien mantenir-s'hi sempre que no es demostrés que ho havien fet expressament per obtenir la insaculació (*Capítols dels drets y altres coses del General del Principat de Cathalunya y Comtats de Rosselló y Cerdanya, fets en Corts Generals de l'any MCCCCCLXXI fins en l'any MDLXIII inclusive, y dels drets que per pràctica y altrament se paguen*. Barcelona, Llorenç Deu y Hierònym Margarit, 1620, f. 107v-108v).

Barcelona a les Junes de Braços i Divuitenes

La segona meitat del segle XVI va viure un canvi d'enorme profunditat en el govern de la Diputació del General. La mutació va transformar representativitats territorials i socials, de partit i de clienteles, amb alteració radical del sentit de les mesures de control polític de la institució fixades en temps de Ferran II a través de la insaculació d'un govern concentrat de sis persones. Em refereixo, sobretot, al reforçament de les denominades Junes de Braços i llurs delegacions directes de poder en mans de les comissions reduïdes dels estaments o Divuitenes. Encara que no eren desconegudes en dècades anteriors, fou precisament a partir de la dècada de 1560 –coincidint, també, en bona mesura, amb la desaparició de la Cort general del lloc central de l'escena– quan les Junes de Braços guanyaren un pes molt considerable en la direcció política efectiva de la institució. En concret, a partir de l'aplicació de les noves disposicions de la Cort general de 1585, Junes de Braços i Divuitenes van créixer sense aturador fins a deixar en segon terme el paper del consistori reduït de diputats i oïdors; de fet, acabaren per sotmetre el govern de la institució als posicionaments polítics dominants al si dels estaments.

El paper dels membres del Braç Militar dins les Junes de Braços era clarament predominant i responia també al corrent de mixtura entre baixa noblesa i ciutadania honrada: cal pensar que les Junes de Braços eren convocades per a l'estudi d'un afer concret i amb poques hores d'avançament, de manera que els assistents eren bàsicament residents a la capital catalana. Entre 1589 i 1591 hi hagué sempre actives dins la Diputació deu o més Divuitenes, fet que atorgava un pes molt real sobre les decisions de la institució a un centenar de persones, més enllà dels consistorials. Naturalment, es tractava d'una nòmina de protagonistes molt majoritàriament arrelada a Barcelona. Si tenim en compte aquesta composició del personal polític implicat, és ben lògic que es fes palès un acord molt explícit entre la Diputació i el Consell de Cent durant les torbacions del període 1587-1592: bàsicament, hi havia la mateixa gent a banda i banda. Tal i com afirmà el lloctinent mestre de Montesa en un dels moments de màxima tensió política: «toda la ciudad viene a ser Diputación».⁴⁶

Així, doncs, la representativitat dels Braços Militar i Reial al si de les Junes de Braços era prou diferent. La tardor del 1569 el diputat militar Francesc Alentorn feia explícit l'arrelament nobiliari a la capital en defensar la idoneïtat de la convocatòria d'una Junta de Braços en interès de «tota la terra, com vuy les persones dels tres staments que es troben en la present ciutat representen la matexa terra».⁴⁷ La barcelonització del Braç Militar havia avançat a tal ritme que el 1581, en comparèixer tres cavallers davant el Capítol de la catedral de Barcelona per denunciar un excés jurisdiccional del bisbe, parlaven de com «lo bras militar d'esta ciutat s'ere ajuntat».⁴⁸ Ja no era el Braç Militar de Catalunya sinó de Barcelona.

46. ACA, Consell d'Aragó, ll. 264, f. 78.

47. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 137, f. 29v-31.

48. ACCB (Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona), *Llibre de resolucions del Capítol*, 1575-1581, f. 85. Element fortament simbòlic: un memorial d'autor desconegut presentat el 1599 a la Vint-i-quatrena de la ciutat denunciava la pràctica de molts senyors feudals de citar llurs emfiteutes a Barcelona a l'hora de fer capbreuacions, obligant-los, per tant, a acudir a la ciutat des d'arreu del país (ACV (Arxiu Capítular de Vic), calaix 39, núm. 24).

Per la banda del Braç Reial, certament la ciutat de Barcelona era qui portava la iniciativa a les Junes, però en els moments de màxima tensió política calia intentar una ampliació representativa, mitjançant la convocatòria formal de desenes de viles i ciutats, a fi de guanyar suports i donar major solidesa a les posicions adoptades. A diferència d'allò que succeïa als Braços Eclesiàstic i Reial a la Cort general, tots els assistents ho feien a títol personal i no en representació de les institucions respectives, amb l'única excepció dels consellers barcelonins, els quals participaven en nom de la ciutat i presidien de fet la delegació ciutadana dins les Junes de Braços, exercint clarament de fet com a capital del país.

Tal i com fou reglamentat el 1589, en representació del Braç Reial només podien acudir-hi, en el cas dels residents a Barcelona, aquells ciutadans honrats que eren inscrits als llibres de matrícula i, en el cas d'altres universitats, els ciutadans de mà major i matrícula, amb la condició, a més, que el seu privilegi fos de caire hereditari.⁴⁹ De fet, la fixació dels requisits d'accés deixà fora de joc un sector clarament emergent a Barcelona, el dels gaudints, especialment doctors en drets i medicina, fet que portà a una llarga disputa entre el Consell de Cent i la Diputació que es perllongà durant més de dos anys i que acabà amb el conseller en cap negant-se a presidir el Braç Reial dins la Junta de Braços l'estiu de 1590.⁵⁰ Aquesta fixació del personal amb dret d'assistència dificultà, a més, la participació a les Junes d'un bon nombre d'universitats que eren representades a la Cort general, trencant els fràgils equilibris que hem vist més amunt entre Barcelona i la resta. Quan, l'estiu de 1589, la Diputació es traslladà a Vic com a conseqüència de l'esclat de la pesta a Barcelona, els regidors vigatans no pogueren entrar a les Junes de Braços. De fet, encara que hagués estat decidida amb dies d'anticipació, la convocatòria formal de la Junta de Braços es feia amb poques d'hores amb l'objectiu descarat que ningú no es desplaçés expressament fins a Barcelona per a participar-hi.⁵¹ Perpinyà el 1585 i Cervera el 1626 protestaren agrament a la Cort general per aquesta exclusió de les universitats a les Junes de Braços.⁵²

Barcelona a la Cort general

Els síndics de Barcelona eren presents en major nombre que els de qualsevol altra vila o ciutat a la Cort general i en presidien el Braç Reial. Les tensions per llur paper director eren, naturalment, freqüents, tal i com hem comprovat en analitzar el seu paper davant les peticions d'ampliació dels llocs a les bosses de candidats de la Diputació del General. A la pràctica, doncs, Barcelona era dins el Braç Reial una peça fonamental, però no tan decisiva com haurien volgut els seus governants. Tal i com escrivien els síndics de Barcelona a la seva Vint-i-quatre de Corts el 1585: «com les constitutions se fassen a les més veus nos pot

49. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 153, f. 1115-1116v.

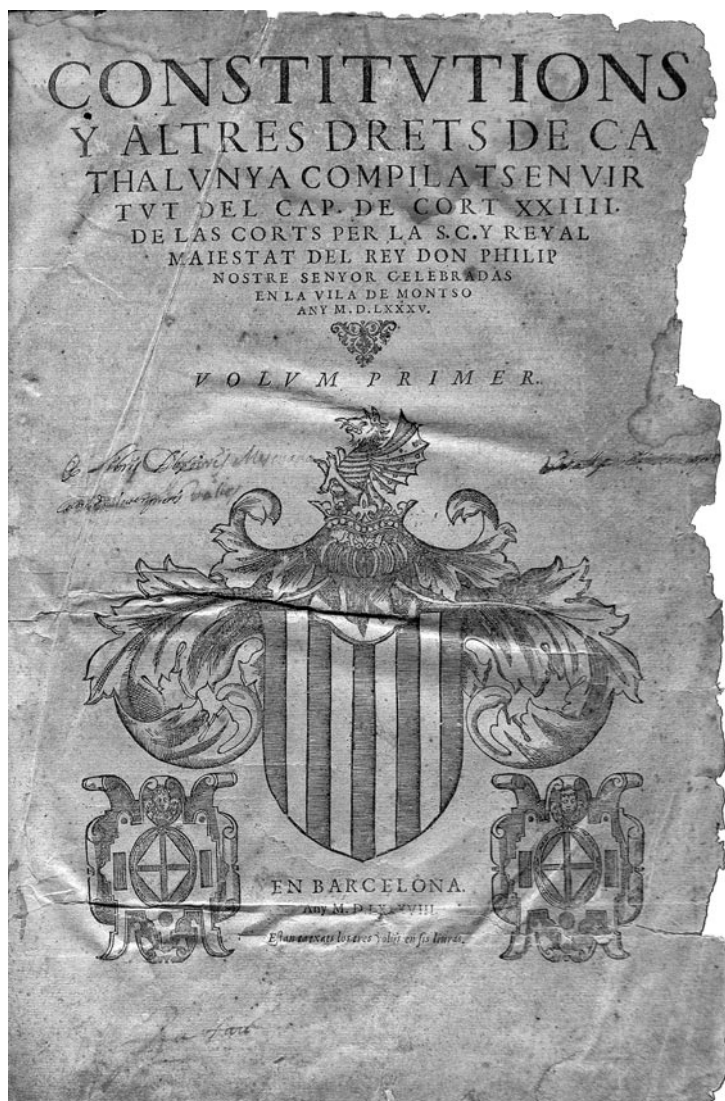
50. *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. I, pàg. 111-112; i vol. II, pàg. 108.

51. Fet apuntat per John H. ELLIOTT, *España y su mundo, 1500-1700*, Madrid, Alianza Editorial, 1990, pàg. 112.

52. Joan Lluís PALOS PENARROYA, *Catalunya a l'Imperi dels Àustria. La pràctica de govern (segles XVI i XVII)*, Lleida, Pagès, 1994, pàg. 369.

fer totes hores lo que aquí vostres mercès volrien, havent-hi assí molts altres parers a la major part dels quals se ha de star».⁵³

I més enllà dels seus síndics, també hi hagué barcelonins fora dels rengles dels estaments privilegiats que cercaren vies d'expressió per a una política popular. Es tractava d'una tendència contrària a la general europea del moment, caracteritzada per una concentració creixent del poder a mans de les classes dirigents urbanes i l'afebliment dels ideals comunitaris en el marc d'una disminució de la

53. AHCb, 1B-XVI, 72, f. 134v.

representativitat social dins el govern local.⁵⁴ Per exemple, les confraries i els collegis dels menestrals barcelonins, homes sense representació directa a la Cort general, enviaren diversos legats a Montsó el 1585. Els síndics oficials explicaven alarmats als consellers com «algunes confraries y colegis haurian assí enviat y donat orde de obtenir nous privilegis». La reacció obstructionista dels síndics fou sempre la de posar empara al segell de la Reial Cancelleria, mecanisme que havia d'entorpir l'expedició «de privilegis o gràtias porien demanar per la dita y altres qualsevol confraries y collegis, per a que ab aquelles nos fes algun preiudici als privilegis de la ciutat».⁵⁵

La més important d'aquestes legacions fou la del cirurgià Gaspar Massaguer, en nom dels menestrals barcelonins, que constituí un bon exemple de les possibilitats d'accés dels no convocats als centres de poder i de la por que llur seva actuació generava entre els privilegiats.

La figura de Massaguer és, sense dubte, una de les més atractives de la política catalana de final del segle XVI. Cirurgià d'origen igualadí, féu testament l'estiu de 1610 com a conseller cinquè de Barcelona, càrrec que havia coronat, només alguns mesos abans, la seva dilatada carrera política al servei de la Ciutat.⁵⁶ L'inventari dels seus béns revela una personalitat amarada d'humanisme. En senyal d'identificació amb el govern barceloní, Massaguer conservava a casa la «llenca de satí vermell scarlatí que és la insígnia de conseller» i una campaneta guarnida de seda vermella i or «ab lo senyal de la ciutat». La sala principal de la casa era decorada amb set quadres de temàtica religiosa i la seva biblioteca era formada per 207 títols, la major part de medicina, però on no mancaven els principals clàssics grecs i llatins (Homer, Marcial, Ovidi, Salusti, Virgili, Juli Cèsar), l'obra emblemàtica medieval de Ramon Llull, Ausiàs Marc, Jaume Roig i Pere Miquel Carbonell, o la dels impulsors de l'humanisme, de Dante a Petrarca, inclosos el *Decameró* de Giovanni Boccaccio i l'*Orlando furioso* de Ludovico Ariosto.⁵⁷ En reconeixement de prestigi professional, el 1572 el Consell de Cent li encomanà la primera càtedra de cirurgia de l'Estudi General barceloní.⁵⁸

Home implicadíssim en la vida interna del Consell de Cent, a començament de 1585 Massaguer fou escollit per formar part de la Vuitena de Guerra i intervingué tot seguit en una ambaixada de la Ciutat a la Diputació sobre els problemes suscitats al monestir de Montserrat.⁵⁹ A poc d'iniciar-se els debats de la Cort de Montsó d'aquell any, el Capítol eclesiàstic barceloní alertà el seu síndic de l'arribada de Massaguer a la vila aragonesa i dels seus propòsits: «incistir a Sa Magestad interseadesca ab Sa Santedad vulla consedir per tot aquest Principat un breu per lo qual ab sensuras y altrás penas prohibesca los harrendamens». Una demanda similar havia estat plantejada anys enrere, i prelats i

54. AMELANG, "Gent de la Ribera...", pàg. 99 i 111-112.

55. AHCB, 1B-X, 49, f. 43v.

56. AHPB (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), Francesc Blanc, *Primi libri testamentorum, 1600-1610*, llig. 15, f. 191-193v. Luis R. CORTEGUERA, *For the Common Good. Popular Politics in Barcelona, 1580-1640*, Ithaca (NY)/Londres, Cornell University Press, 2002, pàg. 63-67, assenyala la importància de la seva activitat política al servei dels interessos populars, molt especialment durant la Cort de 1585.

57. AHPB, Francesc Blanc, *Secundus inventariorum et encantuum, 1608-10*, ll. 22, f. 235-246v i 262 i s.

58. AHCB, 1B-II, 81, f. 127v.

59. *Dietaris de la Generalitat...*, vol. III, pàg. 150.

capítols havien informat el rei, manifestant «quant notable prejudici y dany ne provenia a tot lo stament eclesiàstich, y lo matex també féu lo bras militar per sa part». Ara, el Capítol demanava al seu síndic que preparés el Braç per a l'arribada de Massaguer, «perquè per part de tots los de aquex stament y del militar se fassan diligències convenients per a destorbar un tan gran dany com a tots ne resultaria». Alhora, s'adreçà a tots els altres capítols de Catalunya per recordar-los el plet: el novembre de 1580, els menestrals representats al Consell de Cent havien demanat al Papa un breu de prohibició dels arrendaments d'explo-tació i venda dels forments, en els mateixos termes que havia estat concedit dos anys abans al regne d'Aragó, amb l'objectiu de contenir els preus en cas de carestia.⁶⁰ Els menestrals, però, havien vist frustrades llurs aspiracions arran de l'hàbil contradicció als seus propòsits feta per eclesiàstics i militars davant Felip II i Gregori XIII. El rei s'havia rentat les mans remetent la qüestió a la propera Cort, i ara els menestrals havien aconseguit que la Vint-i-quatrena de Barcelona els donés suport. En resposta, el Capítol barceloní demanava als seus homòlegs «estorbar-o» per tots els mitjans. Tanmateix, les gestions del legat cirurgià devien de prosperar, atès que dos setmanes després, el Capítol ordenà al seu síndic «recordar-se ha tenir a prop lo negoci del motu propi per què así entenem que mestre Massaguer, barber, serví así bones sperances als menestrals».⁶¹

Els ambiciosos objectius polítics de la legació de Massaguer no acabaven aquí. Els consellers comunicaren als síndics a Montsó que els menestrals i artistes de la ciutat havien presentat una súplica a la Vint-i-quatrena «pretenent ésser stat agraviats en haver-los levat un loch de conseller, com abans cada any se acostumàs haver y fer-se extractió de un conseller artiste y altre menestral, y après, per acullir los cavallers y no levar loch als ciutedans, se féu que la hun any y hagués artiste, y lo altre menestral, interpoladament, y ara de assò resten molt sentits y agraviats, pretenent que d'esta manera les coses no se fan y tracten com convé al benefici del poble, y per ço han supplicat se tornàs a la anti-ga». La petició havia estat portada a la reunió del Consell de Cent dies abans, on havia guanyat prou suports per ser presentada al monarca. Segons sembla, havia estat gestada en una multitudinària convocatòria d'artistes i menestrals, presentada per un nombrós grups «ab poders de lurs col·legis y confrarias».⁶² El Consell de Cent havia encarregat a Massaguer la negociació a la Cort de la proposta i demanà als síndics que li donessin suport.⁶³ Poc després els síndics de la ciutat a Montsó anunciaren que havien visitat els tractadors reials en companyia de Massaguer i que els havien remès a tractar la qüestió del sisè conseller amb el regent català del Consell d'Aragó Miquel Terça.⁶⁴

60. Rebutjat, també, pels estaments privilegiats del regne (Gregorio COLAS LATORRE i José Antonio SALAS AUSÉNS, *Aragón en el siglo XVI: alteraciones sociales y conflictos políticos*, Saragossa, Universidad de Zaragoza, 1982, pàg. 519).

61. ACCB, Secretaria, Correspondència, cartes enviades, 1584-88, f. 48 i 54v. Curiosament, l'elecció del síndic del Capítol barceloní a les Corts de 1585, tingué per protagonista al seu germà Jaume Massaguer, notari capitular, arran de les protestes de cinc canonges en relació a la mecànica de votació (ACCB, *Escrivania del Capítol*, 664, f. 42).

62. AHCB, 1B-II, 94, f. 159v.

63. AHCB, 1B-VI, 64, f. 95; i 1B-II, 108, f. 269v. Sobre els orígens baixmedievals i les reivindicacions siscentistes del sisè conseller a Barcelona: Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans de l'Antic Règim, 1453-1808*, Barcelona, Curial, 1983, pàg. 59-75.

64. Afirmaven que «les mateixes diligències havem fetes y fem per lo motu propi, lo qual solicite mestre Terrats [Terrades], fuster» (AHCB, 1B-X, 49, f. 68v).

Tot i la falsa aparença de coordinació, en realitat, les relacions entre els síndics oficials i els legats dels menestrals acabaren provocant tensions no només a Montsó, sinó sobretot a Barcelona. El 20 de novembre els consellers informaren llurs síndics que el dia abans havia estat llegida a la Vint-i-quatrena una carta de Massaguer en la qual es lamentava que, poc abans d'anar a demanar als tractadors i al vice-canceller pel sisè conseller, algú li havia dit:

...encara que anassen allí en nom de la ciutat, que a la veritat no era tal la voluntat del Consell [...] perquè se féu sols per aquietar los ànimos de alguns del Consell, y que axí, anant a parlar-los, ab molta forsa que féu dit Massaguer perquè hy anassen, fins a levar acte de que no y volien y recusaven anar, los trobaren ab molta tibiesa y los digueren aportassen lo privilegi del rey Alfonso, y que tot eren longàries, y que a vostres mercès no'ls venia bé ni volien fer lo que la ciutat mana, venint per assò en Consell molts artistes y menestrals alterats, que fonch master gran paciència en aquietar-los, y no sols ells, però per ciutat estan cridant y dient mil coses.

Pocs dies després, quan Massaguer demanà el lliurament d'una carta amb la petició de sisè conseller enviada per la Ciutat als síndics, aquests negaren d'haver-la rebuda.⁶⁵ Tot i els parany, el 28 de novembre els síndics barcelonins comunicaren al Consell que, després de molts esforços, feia dos dies havien aconseguit d'entrevistar-se amb el monarca durant una hora, i que Massaguer havia departit llargament amb el rei. Era només un primer pas. Les negociacions del cirurgià en nom de les confraries amb l'entorn ministerial del monarca s'allargaren durant mesos. Encara pel gener de 1586, closa feia setmanes la Cort, els síndics barcelonins seguien el rei a Tortosa, on arribaren quan ja havia marxat la comitiva, i fins a València. Sembla que Massaguer es trobava aleshores també negociant encara amb els comtes de Miranda i de Chinchón.⁶⁶

Tot i el fracàs de les negociacions, el prestigi polític del cirurgià no decaigué. El 1595, Massaguer tornà a actuar com a veu dels interessos populars aprofitant una ambaixada de la Ciutat a la cort del rei, per treballar novament en l'obtenció del sisè conseller menestral. Després de mesos de gestions infructuoses, a finals d'abril de 1597 el Consell de Cent ordenà la seva tornada, «pus se veu tant a la clara lo desengany se li ha donat, demanant-li coses tant fora del ques sol, après de haver stat entre los dos [ell i Joan Sala, abans] dos anys y mig, y haver gastat 5.080 lliures, 4 sous». La decisió es prengué al Consell de Cent enmig d'un aldarull tan sorollós que el veguer féu buidar la sala en nom del rei. Massaguer fou acusat de no haver rebut mai l'encàrrec de demanar pel sisè conseller i d'haver aprofitat l'ambaixada de la Ciutat per incloure de sotamà aquesta reclamació. La qüestió fou posada a mans d'una comissió de juristes, formada pels advocats de la Ciutat, jutges de l'Audiència i d'altres professionals, els quals dictaminaren que «en quant dit Messeguer ha volgut tractar y après scriure als magnífichs consellers y Consell de dit sisèn conseller és stat contrafer a les instruccions y voluntat del Consell de Cent». Tot i aquestes tensions, Massaguer visqué

65. AHCB, 1B-VI, 64, f. 114 i 117v.

66. AHCB, 1B-X, 49, f. 83 i 106.

encara a Madrid, com a síndic del Consell de Cent, la mort de Felip II pel setembre de 1598. De fet, la batalla interna al si de la Ciutat continuava ben oberta i la Vint-i-quatrena de Corts de 1599 recuperà la petició del sisè conseller fent constar que havia estat acordada pel Consell de Cent l'octubre de 1585 i ratificada l'agost de 1599.⁶⁷

La Cort general era una oportunitat de debat i reforma interna del govern barceloní. Durant la celebració de la de 1599, per exemple, les reivindicacions populars barcelonines no es limitaren a renovar les demandes encapçalades per Massaguer quinze anys enrere: els menestrals aprofitaren per posar damunt la taula llurs reivindicacions més generals, amb una allau de peticions gremials de major representació al govern municipal: les confraries de boters, passamaners, corders, velers, garbelladors i teixidors de seda demanaren llocs de consellers i la majoria també al Consell de Cent. Segons sembla, el govern barceloní concedí molts d'aquests llocs a les confraries, sense que llurs peticions arribessin efectivament a la Cort. També els escudellers demanaren d'ampliar els llocs a les bosses de consellers, de dos a quatre. I els llibreters reclamaren un lloc a les bosses de consellers i del Consell de Cent, que la Vint-i-quatrena els atorgà. En canvi, no acceptà les peticions de les confraries dels calceters, vidriers, julians i cinters d'augmentar l'únic lloc de què gaudien a les bosses de conseller. Alhora, concedí als sombrerers un dels tres llocs que corresponien als barreters. El 2 de juliol, quan els hortolans i els pagesos del Portal de Sant Antoni demanaren també llocs de consellers, la Vint-i-quatrena deliberà «ques remeta al visitador nomenat per Sa Magestat que, vistas las ànimes vellas de las bosses y lo demás ques dega veure, restituescan a dits hortolans los llochs que constarà y trobarà spectar-se'ls». El dia següent es debaté sobre el fet que en dies passats s'havien concedit dos llocs de consellers menestrals als passamaners «sens fer mentió de perxers lo ques veu és estat descuyt» i deliberaren aleshores «se entenga ser compresos perxers y passamaners pus tot és una confraria». Finalment negaren la representació als carders perquè «són poch y no tenen bandera»⁶⁸ Amb motiu de la Cort general, doncs, s'havia obert el meló de la representació menestral al Consell de Cent.

Barcelona es mostra com a capital: les ambaixades a la cort

Esteve Gilabert Bruniquer incidia en la seva *Relació sumària* en el paper expansiu de Barcelona sobre tot el territori:

...atenent que aquesta ciutat és caporal y cap i títol de Cathalunya, y per sa preminència y precipuitat ha costumat de entrametres de ço que és interès de qualsevol ciutat o loc insigne y maiorment si és de Cathalunya.⁶⁹

67. AHCB, 1B-II, 106, f. 60 i 68. CORTEGUERA, *For the Common Good...*, pàg. 103.

68. AHCB, 1B-II, 108, f. 167, 269v, 284, 285v, 307, 314v 317v-318 i 325 i 327v.

69. Citat per SIMON, «La identitat de Barcelona...», pàg. 150.

Una de les manifestacions més potents de la responsabilitat de Barcelona com a capital fou d'actuar com a veu del país davant dels excessos i mancances de la governació reial. La tramesa d'ambaixades a la cort reial, doncs, per afers d'interès propi però també per d'altres d'àmbit general era una capacitat que es fonamentava en sengles privilegis de Jaume II el 1304 i Ferran el Catòlic el 1498.⁷⁰ La capital catalana manifestava alhora la seva voluntat d'accedir a les xarxes informals de poder i a la defensa del dret a «demanar justícia a son rey y senyor dels agravis y opresions a ells fets». Per aquest motiu, la Trenta-sisena no dubtà a protestar amb ambaixada davant el monarca quan el lloctinent féu capturar a Igualada i portar pres a Barcelona un ambaixador de la vila de Perpinyà.⁷¹

Encara que no havien mancat oportunitats des de la dècada de 1540,⁷² amb especial intensitat a partir de 1560, el deteriorament progressiu de les relacions entre les institucions del rei i de la terra al Principat suscità la necessitat de les que la Diputació del General considerava vies extraordinàries de recurs a les contrafaccions per la via del contacte directe amb el monarca. Molt sovint, Barcelona hi donà suport des de les seves pròpies legacions. No cal dir que els ministres del rei a Catalunya, mitjancers naturals de la relació entre rei i regne, no facilitaren precisament aquesta comunicació especial. Així, a començament del decenni de 1560 la correspondència entre els ambaixadors de la Diputació enviats a Madrid i els seus mandataris era encara afegida als plects de despatxos que els correus reials portaven a la cort; però, a partir de la tardor de 1568, davant un curtcircuit evident en les comunicacions,⁷³ la Diputació optà per fer servir correus propis, amb l'encariment consegüent. Durant els anys següents, les autoritats reials al Principat, objecte principal de les denúncies, arribaren a impedir fins i tot als correus propis de la Diputació la utilització del sistema públic de postes i es negaren a proporcionar-los cavalleries.⁷⁴

En els grans afers de país, el govern municipal de Barcelona jugà gairebé sempre amb responsabilitat un paper de suport a les delegacions de la Diputació del General a la cort del rei. Especialment rellevant fou la intervenció durant el greu conflicte de la Generalitat amb el Sant Ofici de finals de la dècada de 1560, que derivaria en el primer gran plet de la terra amb Felip II, perillosament coincident en el temps amb l'esclat de la insurrecció als Països Baixos. A les acaballes de 1568, Barcelona envià un ambaixador a la cort i creà una Setzena de la Diputació. L'ambaixador Enric Terré de Picalquers, colpit per la tensió extrema del moment, admetia en les seves missives la histèria anti-catalana que es respirava en l'entorn del monarca: «per ací se diuen moltes coses que non m'és fàcil scriurer-las». Recomanava, en tot cas, d'acord amb els signes dels temps, atès que «vuy se tracte més per via de govern que de justícia», que la negociació de les institucions catalanes s'havia d'encomanar obertament a la facció cortesana del príncep d'Eboli, «que és lo que vuy governe». Mesos després, Barcelona trameté

70. TORRES, «La durabilitat...», pàg. 177, n. 58.

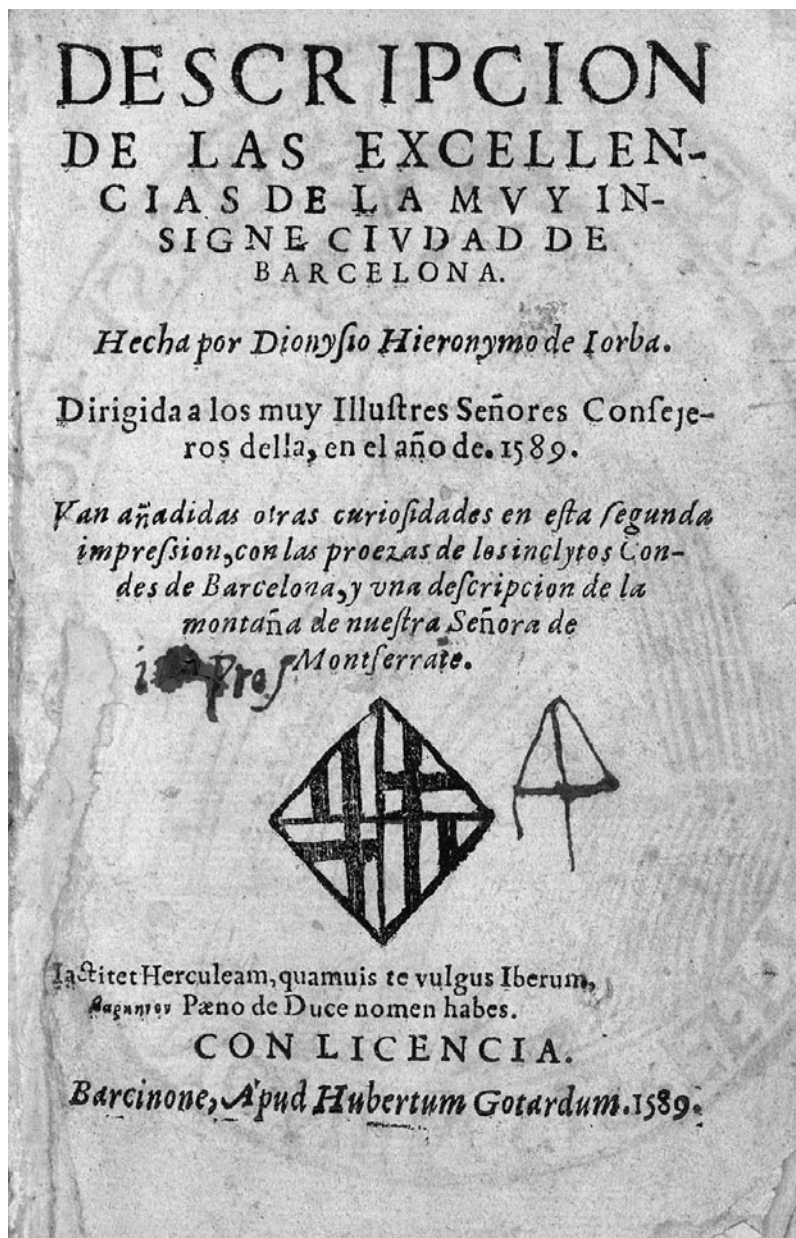
71. AHCB, 1B-II, 88, f. 16-17.

72. BUYREU, *Institucions i conflictes...*, pàg. 238-240.

73. «No las havem may rebudes y haxí duptam no las hagen preses» (ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 785, f. 25).

74. Miquel Salla, correu de la confraria d'en Marcús de Barcelona lamentà durant la Cort del 1599 que «anant y venint a la cort despatxat per lo General, com no podia anar ab cavals a la posta, anaven ab mules a les vint legües» ([J, Generalitat, 1099, f. 333v).

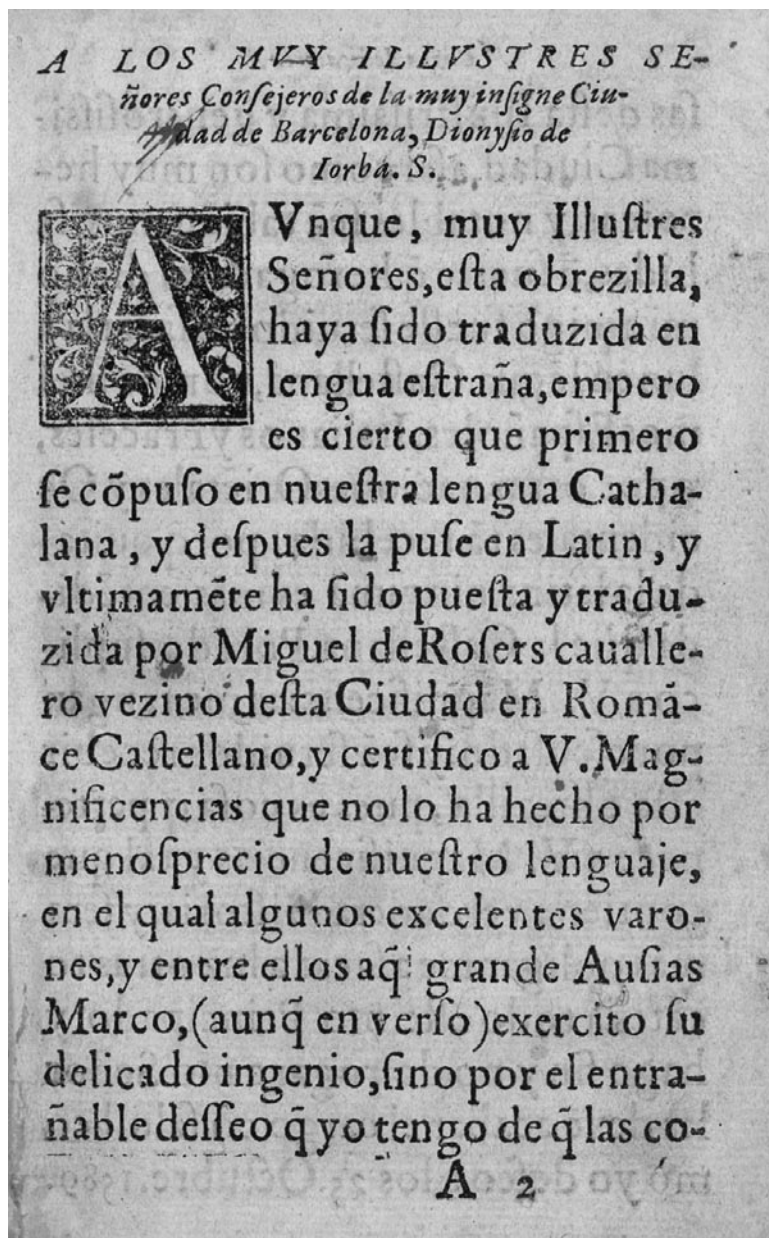
també ambaixada a Roma per desfer les intoxicacions que un libel infamatori presentat pels inquisidors al mateix Papa i a diversos cardenals havia llançat contra els catalans, acusant-los de «suspectes de heretgia» i presentant-los com a rebels a llur rei, «e que fàcilment elegirien nou rey, e convocarien lo exèrcit

Portada i inici de la dedicatòria justificant les opcions idiomàtiques a l'apologia de Barcelona publicada per Dionís Jeroni Jorba el 1589.

del heretge príncep Condé, e que entenian en voler matar lo excel·lent loctinent de Sa Magestat». ⁷⁵

Naturalment, a més, mitjançant les ambaixades pròpies, Barcelona volgué defensar els seus drets i el seu paper central en la vida política catalana. Per

75. AHCB, 1B-X, 45, f. 177-181; i 1B-VI, 58, f. 183 i 190.

aquest motiu, el maig de 1580, una Dotzena dita de la Conservació dels Privilegis disposà que, en endavant, el racional portés un llibre on s'anotessin exhaustivament totes les contravencions als «privilegis, ordinacions, pràctiques y costums, llibertats y franqueses de dita ciutat» pels oficials reials, a fi que, en celebrar-se la Cort o obrir-se procés de Visita, se'n tingués la memòria ben a l'abast.⁷⁶ Com hem vist, la tramesa d'ambaixadors per defensar els interessos de la Ciutat davant del rei i del Papa són constants. A finals de 1568, la Trenta-sisena de la Ciutat ordenava el pagament de dietes a l'escrivà de manament Miquel Gort, a qui es citava «residint en cort de Sa Magestat per dirigir i encaminar molts negocis de la present ciutat». A començament de 1570, s'enviava a Roma Lluís Gibert, amb un notable salari mensual de representació de 200 ll., a més d'una paga inicial de 400 ll., i el mateix dia jurava davant del Consell de Cent Francesc Benet Codina, enviat a Madrid.⁷⁷ El recurs a la tramesa de representants es féu tan freqüent que el govern barceloní es plantejà el 1577 la possibilitat de triar un delegat permanent entre els catalans residents a la ciutat castellana «per a que tinguén particular compte y cuydado dels negossis y affers de la present ciutat», atorgant-li un salari anual, «per lo que és cert que se subllevarie la ciutat de molts gastos y despeses que ordinàriament se fan ab moltes embaxades».⁷⁸

Aquesta és justament la fórmula sota la qual es pagaren 40 ll. a Agustí Forés «residint en la cort de Sa Magestat» a final de 1584, pels treballs que li havien estat comesos sobre els negocis dels monestirs de la Mercè i de Montserrat. Ben aviat, però, l'augment de la tensió política durant les darreries del segle comportà la tramesa d'ambaixades de més relleu representatiu i d'un cost econòmic altíssim: l'abril del 1597, el Consell de Cent llicencià els ambaixadors Gaspar Messeguer i Joan Sala «per levar la present ciutat de tant grans y excessius gastos com suporta», després d'haver romàs a Madrid durant dos anys i mig amb una despesa de més de 5.000 ll.⁷⁹ La importància política que es conferia a aquesta representació queda palesa amb tota cruesa llegint dues deliberacions o acords del Consell de Cent corresponents al mes de gener de 1599: el dia 12 el Consell reconeixia que es trobava en gravíssimes dificultats financeres, fet pel qual «attès no es troben mercaders qui vullen donar crèdit sobre la ciutat per la dilatió y dificultat de la cobrança», s'encarregava al conseller quart que aconseguís de forma privada lletres de crèdit per valor de 3.000 ducats per poder comprar forments al mercat de Saragossa. Només tres dies abans, però, el conseller en cap havia rebut l'encàrrec de marxar en solemne ambaixada davant el nou rei, alliçonat sobre l'alta impressió que havia de deixar arreu el seu pas: que «hage de aportar per lo camí per a Madrit quatre criats per a son servey, als quals ha de fer un vestit a quiscú d'ells» a càrrec de la Ciutat, a més de les 300 ll. que haurà de gastar «per vestir y posar-se

76. AHCB, 1B-II, 89, f. 79. Tot i així, quatre anys després, l'estiu de 1584, el Consell de Cent deliberava repetir l'encàrrec, que encara no s'havia dut a terme, amb els mateixos objectius (93, f. 108).

77. AHCB, 1B-II, 77, f. 118v; i 79, f. 27v. Per comparar, el Capítol de Barcelona envià el setembre de 1571 el canonge Miquel Bonet, al qual es pagaren les distribucions diürnes habituals més 200 ducats d'ajut de costa, la meitat per Nadal i l'altra meitat per Sant Joan, xifres que es mantingueren, amb un ajut de costa inicial de 20 ducats, en el cas de l'ambaixada romana del canonge Rafael Talavera el gener de 1576 (ACCB, *Llibres de resolucions del Capítol*, 1501-1624, f. 77).

78. AHCB, 1B-II, 86, f. 158.

79. AHCB, 1B-II, 93, f. 169 i 173; i 106, f. 60.

a punt»; haurà d'anar acompanyat dels tres ambaixadors, els quals portaran sis criats, i, en arribar a Madrid, «ha de tenir casa per si o altrament star ab tota la auctoritat possible y tenir en sa companya los dits embaxadors», assegurant que «per dit effecte y per los demás gestos, lo dit senyor conceller tinga banch ubert».⁸⁰ El contrast entre les dues notícies no pot ser més radical.

La competència militar de Barcelona, decisiva en el moment del conflicte polític

La capacitat militar de la ciutat de Barcelona s'articulava dins un sistema organitzatiu que les constitucions catalanes concebien com de caràcter estrictament defensiu i de base municipal. Tal i com demostraren els grans conflictes, Barcelona actuà com a recollita o punt d'acolliment de tot un país: en pocs moments com aquells la condició de Barcelona com a capital restà més reforçada.⁸¹ La Diputació del General, en contrast amb les seves homòlogues valenciana i aragonesa, tot i les peticions perquè prengué un paper capdavanter en la defensa del país (com ara la demanda dels cònsols de Perpinyà a la Cort general del 1585, exigint la implicació de la Diputació en la «deffensa de la dita república y dels membres de aquella y expulsio de llurs enemichs»),⁸² es mantingué en un molt discret segon pla fins el 1640. Barcelona, doncs, es reservava el paper preponderant en la defensa del país. La capital era conscient d'aquesta responsabilitat; per començar, en l'àmbit de la informació: davant l'arribada d'avisos a la ciutat de la navegació de fustes de "moros" a prop del litoral català, Barcelona s'adreçava immediatament (per exemple, l'estiu del 1564) a tota la gent de la seva recollita. El març de 1570, davant la notícia que l'armada del turc es faria a la mar aquell estiu «molt poderosa», la ciutat enviava també les acostumades «lletres de la recollita».⁸³ Més enllà de la pròpia recollita, conscient del seu paper de capital d'un país, Barcelona actuava també puntualment com a proveïdora d'armament a d'altres viles i ciutats, com ara l'agost de 1578, quan la Vuitena de Guerra acordà de vendre 50 arcabussos i 50 piques a la vila de Palamós, «la qual diu mester aquelles per estar apercebida contra moros», o a començament de 1583, quan, amb el preceptiu vistiplot del Consell de Cent, prestà una peça d'artilleria al baró de Palou «per a la sua torra ha feta en lo ribatge de la mar per a la defensa dels moros».⁸⁴

80. *AHCB*, 1B-II, 108, f. 35 i 37v. De fet, l'estat de precarietat de la hisenda municipal implicà nous redreços el 1588-1590, 1593 i 1598 (Jaume DANTÍ I RIU, «La hisenda municipal de la ciutat de Barcelona al segle XVI: el miratge del redreç», *Pedralbes*, 13-I (1993), pàg. 505-512).

81. I encara més enllà del Principat: el novembre de 1596 el governador i capità general de Menorca demanà armes i municions a la ciutat de Barcelona a través del síndic enviat a Barcelona pels jurats de l'illa, segons diuen, «por ser esta isla burgo o calle desse Principado y los moradores de naturaleza naturales della» (*AHCB*, 1B-X, 55, f. 125).

82. *ACP* (Arxiu Comunal de Perpinyà), 112 EDT 13, f. 32-33.

83. *AHCB*, 1B-II, 79, f. 38v. Es repetiren l'estiu de 1581, quan el lloctinent informava sobre els preparatius d'armada que es feien a Alger «per a fer en aquest Principat notables danys» (90, f. 113v).

84. Algunes setmanes més tard, la ciutat ordena també la venda de 100 piques a Tarragona (*AHCB*, 1B-II, 87, f. 107 i 115v; i 92, f. 48).

L'assistència militar de Barcelona més enllà del seu espai de recollida, tal i com ja s'havia esdevingut durant un atac similar el 1542-1543, es posà de manifest especialment a les acaballes del segle, amb l'esclat de la denominada Guerra del Rosselló dels dos estius anteriors a la Pau de Vervins del 1598. A mitjan agost de 1597, Perpinyà alertà d'una considerable acumulació de forces a Besiers amb el propòsit d'atacar els Comtats. La matinada del dia 19, 6.000 infants i 1.500 cavallers es plantaren davant les muralles de la vila. Immediatament, es posà en marxa una mobilització militar de caràcter tradicional, per les universitats i els senyors de vassalls afectats més directament. La Diputació del General alçà fàcilment deu companyies d'uns 2.000 soldats, però hagué de demanar a Barcelona mil arcabussos i 600 piques per a armar-los. Fins i tot capitans i cavallers demanaren plastrons i celades, mitjançant compra o préstec, al Consell de Cent, que, de fet, no els tenia; així que ordenà la fabricació immediata de 2.000 arcabussos a la mateixa Catalunya. Constituï també una Vint-i-quatre encàrregada de seguir els esdeveniments, amb potestat per enviar tropes, gastar i manllevar diners a censal, i que prengué la determinació d'enviar municions i queviures a Perpinyà i crear cinc companyies amb més de mil soldats «no admetent-hi ningun francès».⁸⁵

En constatar els francesos que les facilitats que esperaven de trobar no eren reals i, per tant, que els mancaven forces suficients per atacar la capital dels Comtats, desistiren en pocs dies. A mitjan setembre, però, tornaven els rumors d'incursió enemiga, així que Barcelona acceptà d'oferir un préstec de 20.000 ll. a Perpinyà, per al qual es veié obligada a vendre censals, «perquè vuy la çitutat no està sobra de diners».⁸⁶ Barcelona tingué molt d'interès a demostrar que el seu paper central en la mobilització derivava de la feblesa de l'administració militar reial a Catalunya, perquè la Ciutat no tenia cap obligació «per dita defensa, com aquella toca a Sa Magestat». El Consell pressupostà les despeses de les cinc companyies en 7.000 ll., a les quals calgué afegir poc després altres 5.000 per la via de la venda de censals. Per adobar-ho, els temors del govern barceloní sobre la possibilitat de topades entre tropes i vilatans es van fer realitat al llarg del mes d'octubre i degeneraren fins a arribar a la temptativa d'una batalla campal als carrers de la capital dels Comtats, arran dels insults d'un vilatà contra el capità del contingent barceloní. La capital reaccionà mitjan novembre amb la dissolució de les companyies i la suspensió del préstec de 20.000 ll., «pus no y ha tanta necessitat y la ciutat té menester los diners».⁸⁷ L'abril de 1598 una nova incursió francesa als Comtats féu reactivar tots els mecanismes de defensa. Barcelona es negà a acudir-hi.

Durant la segona meitat del segle xvi, la ciutat dedicà força recursos, puntualment quantiosos, a l'auto-abastiment militar. Si hem de prendre la producció documental com un índex de la creixent complexitat en l'organització d'aquestes funcions militars dins el govern municipal, cal ressenyar el fet que, el febrer de 1566, la Vuitena de Guerra decidí d'escollir una persona encarregada de portar un llibre «de les coses de guerra», on s'anotés l'inventari exhaustiu de

85. *AHCB*, 1B-II, 106, f. 107v-110v.

86. *AHCB*, 1B-II, 106, f. 112v-113, 117v-118 i 120.

87. *AHCB*, 1B-II, 106, f. 143v, 0145, 146v, 151-151v, 153, 158 i 160v.

les municions i els comptes de les dates i rebudes que «per rahó de dita administració se faran». El novembre del 1568 aquestes funcions es concretaven una mica més amb la creació de l'ofici de majordom o municioner, encarregat de portar l'inventari de tots els béns mobles militars de la ciutat, un ofici triennal obligat a presentar fermances; a més, el conseller en cap custodiava personalment la clau de la «instància o sala dels archabussos». A la darrerria de 1572, Barcelona adquirí una botiga «per tenir les monitions de la ciutat». A la tardor de 1575 es van fer obres per a adaptar un lloc damunt la Casa del Consell per fer envans i llancers per a les piques i caixes d'arcabussos de Barcelona. L'estiu de 1576 s'assenyalà la casa dita del Correu, darrere la Casa del Consell i al costat de Sant Miquel, com a dipòsit on calia concentrar els arcabussos «per millor conservar aquells, attès tots se gasten y rovellen» (els que no hi cabessin es guardarien directament a la Casa de la Ciutat). Unes setmanes més tard se succeïen unes altres instruccions per a la neteja de l'armament i l'encàrrec d'una traça per fer obres dins la Casa de la Ciutat, «demunt lo pati ho quadro és al cap de la scala de la present casa» per guardar arcabussos i piques.⁸⁸

El Consell adquirí i condicionà immobles, no només per a la conservació de piques i arcabussos, sinó també per a la delicada tasca de fabricació i acumulació de pólvora. El gener del 1563, per exemple, la Vuitena de Guerra comprà una casa situada entre el carrer del Vidre i la muralla de la Rambla amb la finalitat d'elaborar la «pólvora de la Ciutat». Al llarg de dècades, Aragó fou el lloc habitual d'aprovisionament del salnitre necessari. El govern barceloní volgué controlar estrictament també els fabricants d'explosius, usats igualment amb finalitats lúdiques, per l'evident perill que comportaven llurs activitats: l'estiu de 1567 la Trenta-sisena prohibí l'activitat als qui «fan, piquen e venen» pólvora sota les Voltes de Mar, per «lo perill en què stan a dita causa les cases damunt dita volta».⁸⁹

Les crides a la fabricació per la indústria de proximitat s'alternaven amb la compra directa d'armament a l'exterior, pel que fa a la pólvora i munició (pilotes), a l'instrumental lleuger (principalment arcabussos i piques) i a peces d'artilleria construïdes o per elaborar. El març del 1570, el Consell encarregà a un llancer de la mateixa ciutat una comanda de 1.000 piques de cor de roure, a lliurar en dos mesos.⁹⁰ El març del 1575 ordenà fabricar entre 3.000 i 4.000 arcabussos a Catalunya, una part ja encarregats a Olot (vuit mesos després s'havien rebut 1.456 peces), i al mateix temps es feien venir fonedors de Perpinyà per a la fabricació de pilotes d'arcabús. L'estiu del 1577 les compres d'arcabussos es van fer a ferrers de Cardona, encara que es desconfiava de la qualitat del material. A la darrerria del 1578, es compraven 50 arcabussos al mestre arcabusser Jaume Martí, de Piera, i altres 34 al mestre Jaume Amessoleres o Mussoleres, de la mateixa població, al preu de 2 ducats la peça, el maig de 1579.⁹¹ La Ciutat va adquirir també material de guerra que oferien embarcacions de pas o que havien naufragat a les costes catalanes, com ara municions d'anglesos el 1575, la peça d'artille-

88. AHCB, 1B-II, 75, f. 48v; 82, f. 8; 84, f. 121v; 85, f. 94; i 87, f. 142-143.

89. AHCB, 1B-II, 76, f. 97.

90. Sis mesos més tard, només se n'havien fabricat 385 (AHCB, 1B-II, 79, f. 39 i 90).

91. AHCB, 1B-II, 84, f. 52v; 86, f. 115; 87, f. 163; i 88, f. 76 i 107.

ria i municions de mercaders bretons el 1576 o les 7 peces d'artilleria recuperades l'estiu del 1577 d'una nau genovesa que «se perdé» a Palamós.⁹²

Fora del país, puntualment, s'efectuaven comandes de piques a Biscaia, com ara el 1577, pagades a Pamplona a través dels bons oficis del mercader català domiciliat a Saragossa Jaume Llopis. Però Gènova i Milà esdevingueren els grans punts d'aprovisionament mediterrani, especialment pel que fa a les peces d'artilleria: dies després d'encarregar les piques al mercat local, la Vuitena de Guerra ordenava comprar 12.000 pilotes de ferro colat i 24 peces de bronze a Gènova, 12 sacres de 20 quintars i 15 pams de llargària, i altres 12 sacres més portables, de 12 quintars de pes, una operació que podem repassar al detall. Els sacres havien de portar cadascun el dibuix d'un apòstol, l'escut de la ciutat i l'any de 1570, i els petits, dotze Verges, l'escut i l'any. El Consell encarregà al mestre fonedor Simon Fenodi de supervisar la fabricació. Barcelona decidí a principis d'abril d'enviar també a Gènova Bartomeu Fàbregues a fi que s'encarregués de portar endavant la negociació de l'operació de compra, més enllà dels elements purament tècnics. L'incentiu econòmic ofert als gestors de l'operació buscava disposar de les peces el més aviat possible: Fàbregues cobraria 240 ll. si tornava a Barcelona amb les peces en quatre mesos, 150 si trigava més i només 60 si no era capaç de tancar l'operació satisfactòriament. A final del mes d'abril, rebé una primera transferència de 6.200 ll. i pel juny, 3.000 més. A mitjan setembre, finalment, Fàbregues va comparèixer per donar compte de la seva gestió, una vegada desembarcades d'una nau de Ragusa 24 peces i 7.000 pilotes. Amb el material de foneria ja a Barcelona es fabricaren les curenyes o emplaçaments de fusta per als canons i durant els mesos posteriors tres artillers del rei comprovaren la qualitat de les peces genoveses del fonedor Fenodi.⁹³

Des de final de la dècada de 1560 la pressió militar va augmentar, els moments d'alarma se succeïren i calgué un replantejament general de la defensa de la ciutat. La tardor de 1574, el Consell de Cent, davant «les noves se tenen del gran poder y preparatori que lo turch [...] de cada dia fa», decidí la creació d'una Setzena per a la fortificació de la ciutat encarregada de comprar peces d'artilleria més grosses i de construir alguns baluards i bastions nous. La Setzena prengué decisions en tres direccions: l'anàlisi de les necessitats de personal i material en el territori de la recollida, l'adquisició d'armes, la formació en el seu maneig i l'establiment de les obres que caldria escometre per millorar la guarda de la ciutat. D'entrada, optà per enviar el mercader Antic Martí a Gènova i Milà a fi d'adquirir 2.000 arcabussos, 200 cosselets, 2.000 morrions i altres municions. Una de les primeres mesures fou també de fer arribar lletres a la recollida per demanar que tots els llocs i viles fessin ressenya i controlessin al detall el nombre de gent hàbil per al servei d'armes i de les ballestes, arcabussos i piques de què disposaven. Així mateix, s'establí una joia o torneig de tir d'arcabús i es féu passar un nou examen als artillers de la ciutat. El maig de 1575 la Setzena ordena pagar 120 lliures a Giorgio Setara «enginyer de sa majestat» per la traça feta del baluard que hauria de substituir el de Llevant. La pri-

92. Els consellers atorguen llicència a Joan Mengar, capità de la nau *Flors de llers*, que ve de Bretanya carregada de bacallans, plom i estany, per a què «puga aquell lliberament descarregar en la present ciutat» (AHCB, 1B-II, 85, f. 134; i 86, f. 145).

93. AHCB, 1B-II, 79, f. 42v-43, 48v, 50, 63v i 91 i 98v.

mavera de 1579 tornava a haver-hi un enginyer a Barcelona, al qual s'encarregava el "model" que mancava del baluard de Llevant⁹⁴

El nivell de despesa va ser, en moments puntuals d'alarma, relativament considerable: només durant els primers sis mesos del 1570, per exemple, la Vuitena de Guerra ordenà pagaments per valor d'un xic més de 8.400 ll. Davant necessitats peremptòries de despesa, el compte oficial reservat als afers de guerra era massa limitat, de manera que la primavera de 1577, per exemple, la Vuitena es plantejà d'emprar la meitat dels comptes extraordinaris referents als drets del vi o bé manllevar diners a censal atès que no era possible fer front a les despeses acumulades per la fortificació del baluard nou de Llevant i la Sala d'Armes de la Casa de la Ciutat «y en fer pessés de artilleria y casa per a fondre aquella arcabussos, pólvora y altres coses molt necessàries». Finalment, es creà un compte extraordinari per a coses de guerra de fins a 20.000 ll.⁹⁵ En resum, la inestabilitat que les armades del turc i la pirateria en general provocaven a la Mediterrània i la consciència de manca de seguretat del port, que necessitava un moll, impulsat el 1590, van generar una càrrega important sobre la despesa ordinària del govern municipal.⁹⁶

Els governs municipals barcelonins es fixaren com a tasca important, sobretot en els moments puntuals d'alarma, la correcta dotació de tots els ciutadans i la seva perícia mínima en el maneig d'armament lleuger, juntament amb la formació d'artillers i arcabussers per a fer realment operativa la defensa de la ciutat arribat el cas. El maig del 1588, per exemple, davant la possibilitat d'un atac turc, el Consell de Cent decretà que tots els barcelonins enquadrats en les companyies de la Coronela disposessin d'arcabús, escopeta o pica en el termini de deu dies, «passats els quals, la Ciutat els vendrà les armes executant el seu preu si cal».⁹⁷ Els artillers en plantilla havien d'acreditar la seva habilitat mitjançant «oppositió y examen» com els aprovats el 1588 i el 1594. Amb l'objectiu de formar la tropa, en general, s'organitzaven joies o tornejos anualment. L'estiu del 1581, després d'altres intents durant la tardor de 1571 (quan la Vuitena de Guerra escollí quatre persones amb l'encàrrec que «assenen lo horde y forma se aurà de tenir en assentar dita joya»),⁹⁸ s'aprovaren les ordinacions «sobre la tirar de arcabús y de la joya se ha de dar al qui millor tirarà»: en endavant, cada diumenge una companyia de la Ciutat faria una joia d'un ducat de valor, i el darrer diumenge de cada trimestre hi hauria una joia general, on podria tirar qui volgués, amb premi de 3 ducats. La rodella o diana, s'especificava que hauria de tenir un "rotlle" negre al mig i encabir-hi dins un altre de blanc. Cada participant disposaria de tres rondes de tir, que caldria fer «a braç llarg», és a dir, sense recolzament.⁹⁹ El novembre d'aquell any la documentació cita culleres d'argent com a premi per la joia i el de l'any següent, 1582, s'estableix que no hi haurà premi de joia si els que hi participen no són un mínim de 25 tiradors.¹⁰⁰

94. AHCB, 1B-II, 83, f. 135; 84, f. 43v, 45 i 75; i 88, f. 42.

95. AHCB, 1B-II, 79, f. 72v; i 86, f. 74.

96. DANTI, «La hisenda municipal...», pàg. 505-512.

97. AHCB, 1B-IV, 21, f. 153v-154.

98. AHCB, 1B-IV, 21, f. 155; 22, f. 152; i 1B-II, 80, f. 102.

99. AHCB, 1B-IV, 20, f. 172-174v.

100. AHCB, 1B-II, 90, f. 141v; i 91, f. 150.

El sistema defensiu de Barcelona va tenir en les diverses torres de la muralla els punts neuràlgics de distribució del material. Per raons de seguretat i de logística, el Consell tendí a mantenir la pólvora distribuïda entre el màxim de dipòsits possibles. La primavera del 1570, per exemple, s'emprenien obres per a condicionar sales de les torres de la Boqueria per a la munició i la torre de la Drassana per a la conservació de l'artilleria. L'estiu de 1573 la Comissió de Guerra ordenà l'aterrament dels envans de la Torre Nova sobre la primera volta a fi de fer «uns pallols per tenir pilotes», així com uns prestatges per a la pólvora, «y baix en la entrada de dita torra, sien posades y recullides les pessas de la artilleria que poran recullir-s'í per desembarcar los baluarts y tenir la dita artilleria ab millor guarda y custòdia».¹⁰¹ La primavera de 1577, el Consell manifestava una major voluntat de controlar l'ús d'aquesta munició i exigia als guardes dels baluards de Llevant i de Migjorn de donar compte al conseller en cap de la pólvora rebuda i relació de «quants tirs y pessas, quins dies, hauran fets».¹⁰²

Barcelona va estendre la seva competència en l'àmbit de l'organització militar, per raons d'òbvia operativitat defensiva, més enllà del clos de les muralles, en espais propers des d'on, arribat el cas, calia donar l'alarma general de mobilització. La torre del cap del Llobregat havia d'esdevenir una peça clau en la defensa del litoral de la capital.¹⁰³ Se'n començà a parlar el març del 1565, «per a foragitar los moros prenen ayguada en Llobregat, per los grans danys que causen a la terra y poblats de aquella».¹⁰⁴ El març de 1566 s'escollí una Vuitena específica i, una vegada traçats els models pertinents i demanada col·laboració al bisbe de Barcelona, a la Diputació del General, als cònsols de Llotja i als particulars que hi volguessin contribuir, el Consell de Cent atorgà poders per a gastar en la construcció fins a 2.000 ducats.¹⁰⁵ Les obres, dutes a terme, si més no en part, amb pedra de Montjuïc, avançaren a bon ritme, atès que l'octubre de 1567 es parlava que «la dita torra stiga per al present posada en defensa y casi per acabar». Finalment, es va fixar la dotació en quatre soldats (amb un salari principal de 80 ll. anuals i els altres de 60 ll.), un o dos dels quals haurien de ser artillers, acreditats mitjançant examen, i tots ells haurien de residir-hi dia i nit. La torre fou equipada amb tres peces d'artilleria: una mitja colobrina i dos sacres, a més de sis arcabussos i tres ballestes.¹⁰⁶ Les obres d'acabament, però, s'allargaren durant el 1568, i mentrestant es dotà la torre d'un armament provisional.¹⁰⁷ El desviament

101. AHCB, 1B-II, 82, f. 103.

102. AHCB, 1B-II, 86, f. 57.

103. El 1584 s'estableixen les ordinations de les guardes de la torre (AHCB, 1B-IV, 21, f. 49v-50v).

104. L'any anterior havien aparegut entre Badalona i Sant Adrià de Besòs, segons Núria SALES, *Els segles de la decadència: segles XVI-XVIII*, Barcelona, Edicions 62, 1989, pàg. 89-90.

105. AHCB, 1B-II, 74, f. 36v; i 75, f. 77; segons sembla (76, f. 84v), la traça definitiva de la torre serà obra de l'enginyer reial Luis Serina [Scriva o Scrina].

106. El finançament del salari dels guardes fou objecte d'una llarga polèmica: si la Ciutat intenta que el bisbe, el Capítol i els jurats i prohoms de les parròquies veïnes hi col·laborin, ben aviat topa amb una negativa frontal. El maig de 1568, el Consell decideix que se'ls obligui a pagar, atès que Barcelona «té poder de ordenar e imposar dret en los dits termes y territoris». El setembre d'aquell any la comissió encarregada de posar en marxa la torre ordena que es faci una relació de les cases concretes que hauran de pagar «entenent que dita imposició se impose també sobre les cases dels ciutadans y poblats en Barcelona». El setembre de 1569, la Vuitena de Guerra encarrega dos dels seus membres per informar-se sobre què pot fer la Ciutat per fer participar els veïns de la guarda de la torra. El juny del 1570 aquelles gestions s'encarreguen directament al conseller en cap (AHCB, 1B-II, 76, f. 112v, 116 i 125v; 77, f. 57 i 93v; 78, f. 76; i 79, f. 68).

107. L'estiu de 1572 encara s'està pavimentant amb rajola i es condiciona el pou i el sistema d'aigüeres i clavegueram. Un any més tard, l'estiu del 1573, calia acabar encara les «cambres per los qui guarden la torra» (AHCB,

del curs del Llobregat, però, provocà ben aviat la inoperativitat de la torre: consellers i Vuitena de Guerra es lamentaven a les primeries de 1583 «per vèurer y regonèixer y de quina manera se porà tornar lo riu de Llobregat al lloch on abans solie y que stigue de manera que de la torra se puga descobrir lo pendre de l'aigua, conforme a l'intent per lo qual és estada fabricada».¹⁰⁸

El Consell de Cent mantenia i armava també les torres o farells de guaita d'origen medieval de Montgat i Montjuïc: a final del 1567, finançava dues guardes a cadascuna.¹⁰⁹ Les condicions de la primera eren precàries, atès que l'estiu de 1568 un dels guardes demanà «ésser-li rehedificada la casa de la guarda per poder residir en aquella», i l'abril de 1573 el Consell hi encarregà més obres, perquè «en la manera que stà [...] no pot servir, ab molt dany y detriment de la guarda».¹¹⁰ Sembla que en aquell moment només hi residia un guarda, que hi havia de viure amb la seva família, amb el salari acumulat dels dos guardes que hi havia anteriorment. El Consell volia assegurar-se de la permanència dels guardes a lloc les 24 hores del dia: l'estiu del 1570, quan Benet Rovira deia que serviria a Montjuïc però sense que hi anés a residir la seva família, la Vuitena de Guerra respongué donant-li quinze dies per rectificar si no volia perdre l'ofici. L'agost de 1575 el Consell nomenà com a nou guarda de Montjuïc, amb un salari anual de 60 ll., el pescador Antoni Bertran, «home de bona vista y hàbil per la dita guarda, fent-ne deguda experiència abans de posar-lo en possessió», en substitució del guarda anterior «per ésser vell y no tenir la vista qual convé».¹¹¹ La funció de guaita era clara: el guarda de Montjuïc s'extreia sempre de la bossa de mariners.

La responsabilitat del govern municipal de Barcelona en general i del conseller en cap en particular en el control de la defensa i l'ordre públic fou un plat difícil de pair per a la Monarquia, que aspirava també a enquadrar i dirigir les forces del país davant qualsevol esforç bèl·lic.¹¹² Arribat el cas de conflicte, el seu representant a la ciutat, el lloctinent o capità general es trobava mancat d'eines per a imposar-se. En condicions normals, disposava d'una petita guàrdia de trenta alabarders com a única força pública, amb un caràcter més cerimonial i simbòlic que real, juntament amb un petit contingent militar allotjat a les Drassanes.¹¹³ Les tropes d'elit de la Monarquia, un contingent estable però tam-

1B-II, 81, f. 75v; i 82, f. 103). La primavera de 1581 es parla de «quatre hòmens» com la guarda del Llobregat que «estan ben possats» i que mantindran tres mesos més «per major custòdia de dita torra»; en complir-se el termini, en ple mes d'agost, la Vuitena ordena pagar les quatre «guardes extraordinàries» del Llobregat, literalment, «posades a causa de les moltes galiotes de moros que de quiscun die tresteiaven en la present ciutat» (90, f. 67, 69v i 105v).

108. AHCB, 1B-II, 92, f. 43v.

109. AHCB, 1B-II, 76, f. 141; i 95, f. 52.

110. AHCB, 1B-II, 77, f. 75v; i 82, f. 70v.

111. AHCB, 1B-II, 79, f. 76v; 82, f. 81; i 84, f. 109v i 116. L'abril de 1570 la Vuitena de Guerra exigeix a un dels guardes de Montgat que serveixi personalment l'ofici, requisició davant la qual contesta que hi té un substitut, perquè «per ésser de edat no veu ni pot veure»: li ordenen que lliuri les claus perquè la Ciutat nomeni successor (79, f. 83v).

112. El 1554 a Barcelona o el 1562 a Puigcerdà, el virrei, com a capità general, va pretendre delegar en un lloctinent de capità general creat per a la seva absència, les funcions de custòdia i defensa de la plaça i generà un dur enfrontament amb els consells municipals (BUYREU, *Institucions i conflictes...*, pàg. 207-208).

113. Les guardes virregnals s'organitzaven per la mateixa època i amb força diversa a Nàpols (190 homes), Palerm (24 alemanys), Milà (185 el 1560) o Sardenya (12). Vegeu Carlos José HERNANDO SÁNCHEZ, «Estar en nuestro lugar, representando nuestra propia persona. El gobierno virreinal en Italia y la Corona de Aragón bajo Felipe II», dins Ernest BELENGUER (coord.), *Felipe II y el Mediterráneo*, vol. 3: *La monarquía y los reinos (I)*, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, pàg. 247-248.

poc excessivament nombrós, es trobaven tan lluny com a Perpinyà. Aquest fet tingué una importància notable en la política catalana de final del segle XVI. Però la manca d'una força militar efectiva, en un món marcat per la pluralitat de jurisdiccions, s'intentava compensar mitjançant la consolidació d'una tercera sala de l'Audiència, barreja d'acció judicial i govern polític, i on, com es lamentaven els representants de Tàrraga a la Cort general, «vuyt hòmens comprenen tota Cathalunya y en lo criminal ells ho manen tot»,¹¹⁴ i sobretot, mitjançant la jurisdicció especial de la Capitania General.

Abans de la fortificació de Montjuïc i de que la Monarquia en prengué el control el 1652, les Drassanes hostatjaven l'únic nucli militar del rei a Barcelona. Quan el 1551 diverses galeres franceses atacaren naus ancorades a la mateixa platja de Barcelona, diversos oficials reials plantejaren la necessitat d'engruixir aquell cos militar estable a les Drassanes amb efectius procedents de Perpinyà, iniciativa que no es dugué a terme.¹¹⁵ Encara que en menor mesura que els Alfacs, on s'acumulaven les unitats militars que arribaven directament des d'Aragó a través de l'Ebre, Barcelona esdevingué un dels ports importants que, puntualment, feia de trampolí als embarcaments de tropes per a les guerres del rei. L'estiu del 1591, per exemple, en un moment de forta tensió política entre rei i regne, cinc companyies s'embarcaren des de les platges de Barcelona dins les galeres de l'esquadra de Gènova. Però fins i tot dins aquell espai, teòricament propietat seva, la capacitat d'actuació del rei s'havia anant fent limitada. Com a resultat de la feblesa del patrimoni del monarca a Catalunya, la Diputació del General havia aconseguit d'intervenir directament en la gestió de les armades i la Drassana, abans comesa exclusiva del drassaner reial, administrant els diners lliurats a l'efecte per la Cort general.¹¹⁶ Durant la segona meitat del XVI, la Generalitat finançà la generosa ampliació de l'edifici medieval a base de tres noves naus adossades a la façana nord-est de la sala gran, omplint (com havia fet al Palau del Lloctinent) els nous espais amb els emblemes de Sant Jordi caironats. En llurs deliberacions, el consistorial de la Diputació ja parlaven sense embuts el 1575 de «la Drassana que lo General té en la present ciutat».¹¹⁷

Però les Drassanes foren sobretot un gran centre de construcció naval, amb les conseqüències que se'n deriven de desforestació als preuats boscos del Pirineu o el Montseny i la pressió sobre els pagesos en forma de carretatges de fusta o noves imposicions per finançar-los, els anomenats capsous, que havien de pagar aquelles universitats que no disposessin de carretes ni bestiar adequats per al transport. En aquesta faceta, les Drassanes van viure durant la segona meitat del XVI una activitat frenètica: el 1567, quan l'ambaixador venecià Cavalli visità la ciutat, en trobà 36 galeres enllestides i uns altres 30 «cossos complets de galeres».¹¹⁸ Només el 1587 se'n construïren 15, que costaren a la Tresoreria reial un total de

114. ACU (Arxiu Comarcal de l'Urgell), Ajuntament de Tàrraga, *Llibres de Consell*, 19, f. 107.

115. BUYREU, *Institucions i conflictes...*, pàg. 328-329.

116. ALBERT ESTRADA-RIUS, «Les Drassanes Reials de Barcelona a la Baixa Edat Mitjana. Notes d'estudi», *Drassana*, 11 (2003), pàg. 42-46.

117. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 143, f. 34.

118. JORDI BOLÓS I MASCLANS, *Com veieren els Països Catalans alguns viatgers del segle XVI*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1980, pàg. 53. El 1526 i el 1536 ja se n'havien fabricat vint en un any (CASALS, *L'emperador i els catalans...*, pàg. 144, 163, 168, 195-197, 305-306 i 421).

115.169 ll., de les quals la tardor de l'any següent encara se'n devien 32.100.¹¹⁹

Ahora que la Diputació del General prenia el comandament a les Drassanes, després del seu desembarcament a Roses, l'enginyer Giovan Battista Calvi, reclutat per l'emperador a Piacenza per a la fortificació de la costa hispànica mediterrània, dirigia les obres de fortificació del front marítim de la ciutat de Barcelona. Les dues peces clau en la defensa serien el llenç de la Muralla de Mar, per evitar possibles atacs des de la platja, i el baluard per a la protecció de les Drassanes (1551), acompanyat del Portal de Mar (1554).¹²⁰ Aquest baluard de les Drassanes, finançat bàsicament per la Ciutat, esdevingué tanmateix un clos jurisdiccional dels lloctinents-capitans generals. Amb motiu de la Cort general de 1585, el govern municipal de Barcelona féu incloure com a greuge general la denúncia pel fet que, des dels temps del virregnat d'Hernando de Toledo (1571-1580), quan aquest demanà la clau de la porta de les Drassanes als consellers, que la donaren "amb bona fe", els lloctinents s'havien apropiat d'aquell espai, tot i els intents del govern barceloní per recuperar-la. L'apropiació de la clau de les Drassanes pels lloctinents era un atemptat a la protecció de la ciutat «com verdaderament dita custòdia directament toca als dits consellers», a més d'obrir la porta a frauds massius dels drets de la Ciutat i a la impossibilitat de tancar-la amb garanties en cas de crisi sanitària.¹²¹ El gener del 1583 el Consell de Cent, fart de l'afer, havia disposat que els consellers anessin al portal «fora escint de la Dressana y a les portes de aquell muden e posen nou pany y clau y junct de aquell a la part de dins façen fer una caseta y en aquella posen un portaler pera que guarde dita casa y portal conforme la tenen e guarden tots los portalers dels altres portals».¹²²

Cert és que els lloctinents havien col·laborat habitualment en la funció militar de la Ciutat, com ara facilitant enginyers militars per a la torre del cap del Llobregat, provant l'artilleria adquirida a Gènova o, fins i tot, facilitant material, com ara metall per fabricar colobrines el 1569.¹²³ Però aquella entesa havia estat paral·lela a una acció destinada a guanyar poder en el control militar de la ciutat, en el lent procés de lliscament del Cinccents català, en la mentalitat de les autoritats reials, des de la consideració del país com a plaça pròpia a la de territori hostil.¹²⁴ De fet, les friccions entre les institucions catalanes i la Capitanía General pujaren un graó, si més no, des del 1553-1556, quan els seus poders i la jurisdicció damunt els provincials i en temps de pau foren obertament discutits.¹²⁵ Una de les primeres propostes de la Vint-i-quatre barcelonina durant les Corts de 1563-1564 fou d'exigir que es fes efectiva la sentència dels jutges provisors de greuges de les Corts anteriors de 1552 contra els excessos de

119. El 1588 i 1589 es projectaren altres vuit (AGS (Archivo General de Simancas), Consejo de Guerra, II. 209, doc. 94 i 311; 220, doc. 214; i 217, doc. 305).

120. Damià MARTÍNEZ LATORRE, «La fortificación de Barcelona a mediados del siglo XVI. El baluarte de las Atarazanas y la Puerta de Mar de Giovan Battista Calvi», *Drassana*, 12 (2004), pàg. 83-92.

121. ACA, Generalitat, 1099, f. 720v.

122. AHCB, 1B-II, 92, f. 17v-19v.

123. AHCB, 1B-II, 78, f. 47v.

124. Una aproximació quantitativa aquesta creixent presència militar de la monarquia a Marià BARRIENDOS, «La funció militar del port de Barcelona al segle XVI», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 15 (1988), pàg. 477-485.

125. Eduard ESCARTÍN, «La Capitanía General de Cataluña bajo Felipe II», dins BELENGUER, *Felipe II y el Mediterráneo*, vol. 3..., pàg. 385-389.

la Capitania.¹²⁶ A la dècada de 1570, colpí fortament l'opinió pública barcelonina el cas de la Maria Garcia, sorpresa furtant cànem a les Drassanes reials: el tribunal de la Capitania General la condemnà a assots tot i trobar-se, com a provincial, fora de la seva jurisdicció, i aplicà immediatament la sentència al recinte de les Drassanes, a fi d'evitar la interferència dels jutges ordinaris.¹²⁷ Les autoritats catalanes, al contrari, insistiren una i una altra vegada en el fet que «no havent-hi, com no y ha, exèrcit format en lo present Principat», els provincials i els soldats estipendiàries en els casos de delictes comuns restaven fora de l'abast de la jurisdicció de la Capitania, i, en tot cas, sempre amb possibilitat de recurs a la Reial Audiència.¹²⁸ Es mostraren particularment contràries a consideració del clos de les Drassanes com una mena d'illa jurisdiccional plenipoteneciària per a la Capitania, on els virreis Hernando de Toledo (1571-1580) i duc de Terranova (1581-1582) van aplicar condemnes de mort contra soldats per delictes comuns o comesos abans de l'allistament. Si bé a les Corts de 1585 el monarca rebutjà totes les propostes de control jurisdiccional d'aquell espai, el seu fill, finalment, n'hagué d'admetre algunes.¹²⁹

126. AHCB, 1B-II, 72, f. 91; i 1B-VI, 56, f. 150.

127. ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 790, f. 35-47v.

128. S'emparaven en una sentència de la mateixa Audiència Reial que així ho establí el 1553, a instància de les institucions de la terra, i contra la qual els lloctinents maniobraren després de totes les formes possibles (BUYREU, *Institucions i conflictes...*, pàg. 226).

129. Ernest BELENGUER, «La legislació político-judicial de les Corts de 1599 a Catalunya», *Pedralbes*, 7 (1987), pàg. 24-25.